

23. Çanakkale Savaşını Konu Eden Romanlarda Mustafa Kemal Anlatımı - I¹

Necmettin ÖZMEN²

Safura İNAN³

APA: Özmen, N. & İnan, S. (2024). Çanakkale Savaşını Konu Eden Romanlarda Mustafa Kemal Anlatımı - I. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 425-451. DOI: 10.29000/rumelide.1454400.

Öz

Türk romanı, Çanakkale savaşını anlatma konusunda biraz geç kalmıştır. Bu gecikmeyi telafi etmek istercesine 1989'lardan sonra önemli bir ivme kazanmış ve çok sayıda Çanakkale romanı yayımlanmıştır. Bunların bir kısmı doğrudan Çanakkale savaşını konu ederken bir kısmı dolaylı olarak savaşa değinir. Türkiye'deki önemli tartışma konularından biri Mustafa Kemal'in Çanakkale savaşlarına etkisi, katkısıdır. Bu tartışma edebiyat alanında da vardır ve her bir edebiyatçı Mustafa Kemal'in Çanakkale savaşlarındaki önemi veya rolünü kendi zaviyesinden ele alır. Bu çalışmamızın amacı; 1989'dan sonra yayımlanmış ve Çanakkale savaşlarını işleyen *Çanakkale Mahşeri* (1999), *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde* (2000), *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale* (2003), *Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer* (2004), *Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı* (2006), *Diriliş Çanakkale 1915* (2008), *57. Alay Çanakkale* (2008), *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmeyiz* (2017), *Uzun Beyaz Bulut* (2001) ve *Şafakta Yanan Mumlar* (2003) adlı romanlarda; 25 Nisan 1915'te kara savaşları başlayıncaya kadar, Mustafa Kemal'e nasıl ve ne kadar yer verildiği veya ona nasıl bir misyon yüklendiğini ortaya koymaktır. İncelenen romanların hiçbirinde Mustafa Kemal'i eleştiren veya onu olumsuz gösteren bir ifade, bir örnek yoktur. Fakat her bir yazar Mustafa Kemal'i belli bir misyon ve ağırlıkta işlemiştir. Romanların tamamında Mustafa Kemal ileri görüşlü, çalışkan, iyi yetişmiş, vatanın geleceğinden endişelenen, gözünü budaktan sakınmayan, doğru stratejiler geliştiren bir kişi olarak yansıtıldığı rahatlıkla söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale savaşı, Çanakkale'de Mustafa Kemal, Romanda Mustafa Kemal

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.02.2024-**Kabul Tarihi:** 20.03.2024-**Yayın Tarihi:** 21.03.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1454400

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme

² Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği / Assoc. Prof., İstanbul Sabahattin Zaim University Faculty of Education, Turkish Language Teaching (İstanbul, Türkiye) necmettin.ozmen@izu.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-6203-1940, **ROR ID:** https://ror.org/056hcg41, **ISNI:** 0000 0001 0680 7823, **Crossref Funder ID:** 501100008255

³ Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği / Research Assist., İstanbul Sabahattin Zaim University Faculty of Education, Turkish Language Teaching (İstanbul, Türkiye), safura.inan@izu.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-6625-1588 **ROR ID:** https://ror.org/00xwvpq40, **ISNI:** 0000 0004 0454 9308

Narration of Mustafa Kemal in Novels About the Gallipoli War – I⁴

Abstract

The Turkish novel has been a little late in telling the story of the Gallipoli War. As if to compensate for this delay, it gained a significant momentum after 1989s and many Gallipoli novels were published. While some of these novels directly deal with the battle of Gallipoli, others indirectly touch upon the war. One of the most important topics of debate in Turkey is the influence and contribution of Mustafa Kemal to the Gallipoli wars. This debate is also present in the field of literature, and each literary critic addresses the importance or role of Mustafa Kemal in the Gallipoli wars from his own perspective. The aim of this study is to analyse the works published after 1989 and dealing with the Çanakkale wars, such as *Çanakkale Mahşeri* (1999), *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde* (2000), *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale* (2003), *Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer* (2004), *Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı* (2006), *Diriliş Çanakkale 1915* (2008), *57. Alay Çanakkale* (2008), *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez* (2017), *Uzun Beyaz Bulut* (2001) and *Şafakta Yanan Mumlar* (2003); until the start of the land battles on 25 April 1915, it is to reveal how and how much Mustafa Kemal is included or what kind of mission is attributed to him. In none of the novels examined, there is no expression or example that criticises Mustafa Kemal or shows him negatively. However, each author has treated Mustafa Kemal with a certain mission and weight. In all of the novels, Mustafa Kemal is portrayed as a farsighted, hardworking, well-educated person who is concerned about the future of the homeland, who does not spare any effort, and who develops the right strategies.

Keywords: Gallipoli War, Mustafa Kemal in Gallipoli, Mustafa Kemal in the Novel

Giriş

Dünyanın merkez coğrafyalarından birinde yer alması ve yüz yıllarca burada kalması sebebiyle Türkler, çok sayıda büyük savaşa dâhil olmuştur. Savaştığı milletler de genelde dünyada söz sahibi olan/olmaya çalışan ve diğer milletler üzerinde hâkimiyet kurma çabasında/iddiasında olanlardır. Bu sebeple Türk savaşları genelde büyük savaşlardır. Son büyük Türk devletini kuran Osmanlıların yıkılma dönemi büyük savaşlara, acı, yıkım ve kayıplara sebep olmuştur. Bu savaşlardan biri I. Dünya Savaşı ve bu savaşın Çanakkale cephesidir.

Yaşanan büyük sevinç, hüznün, değişim, dönüşüm ve savaş gibi konular genellikle edebiyata yansır. Çünkü edebiyat ister geçmişte ister yaşanan dönemde olsun insan hayatında ne varsa onu anlatır. Bu sebeple tarihî olaylar, savaşlar romancıların işlediği önemli bir konudur. Bazı roman yazarları klasik tarih anlayışına, bazıları ise yeni tarihselci anlayışa göre bu konuları ele alır. 'Yeni tarihselcilik'le birlikte

⁴ **Statement:** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 09.02.2024-Acceptance Date: 20.03.2024-Publication Date: 21.03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1454400

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

yazılı belge olmadan ya da yazılı belgeye dayanmadan tarih inşa edilemeyeceği fikri değişir. (Carr & Fontana, 1992; Tekeli, 1998; Yalçın Çelik, 2005). Artık roman yazarının eserinde yansıttığı yorumu ‘tarih değeri’ kazanır, her şey tarihin konusu olmaya başlar. Tarihçi ile sanatkâr olan ‘tarihî roman yazarı’ arasında pek fark kalmaz. Çünkü tarihçi de tarihî roman yazarı da tarihi yorumlar. Dolayısıyla, tarihî romanda anlatılan dünyalar, kişiler ve onların anlatılma biçimleri de önemlidir.

Tarihî romancıların konu ettiği önemli savaşlardan biri Çanakkale savaşıdır. Çünkü Çanakkale savaşı Türk milletinin yaşadığı en önemli dönüm noktalarından biridir. Bu savaşın edebiyata, tarihî romana yansımaları beklenir, böyle de olmuştur. Fakat büyük fedakârlıklara sahne olan, ölüm kalım meselesine dönen, herkese büyük acılar yaşatıp milleti derinden sarsan, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna giden yolda millete cesaret ve öz güven kazandıran Çanakkale savaşı Türk edebiyatında yeterince konu edilmemiştir. Biraz şiirle, biraz hikâyeye, biraz tiyatro ve biraz da kısa değinilerle romanlarda arka fon olarak işlenen Çanakkale, Türk yazarlarınca hâlâ hak ettiği kadar işlenmemiştir. Öyle ki daha geniş olayların değişik kahramanlar etrafında anlatımlarına izin veren bir tür olan romanlarda dahi Çanakkale çok az işlenmiştir. Savaşın üzerinden 100 yıldan fazla zaman geçmesine ve her bir günü ayrı bir destan olmasına rağmen Türk edebiyatında Çanakkale’yi doğrudan konu edinen roman sayısı, yirmi birdir. Bunların tamamı 1989’dan sonra yazılmıştır. Türk edebiyatının ve romanının bu ilgisizliğini Enginün (1986) şöyle ifade eder:

93 harbi, Yemen, Balkan harbi, Seferberlik, Çanakkale gibi tek bir kelime ile ifade edilen bazı tarihî olaylar milletimizin fertlerinde çeşitli çağrışımlar uyandırır. Hem fertlerin hayatını hem de toplumu derinden sarsmış, tesirleri uzun uzadıya devam eden bu savaşlar, o kadar derinden yaşandığı halde, sanat eserlerinde geniş ölçüde işlenmemişlerdir. Bu durum gerçekten şaşırtıcıdır. Bir bibliyografya hazırlanmağa kalkışıldığında, sayı olarak bazı şeyler ortaya konulabilse de maalesef, bunların da çoğu ilerde yazılmasını beklediğimiz büyük eserler için bir ham malzeme mahiyetini taşımaktadır. (s.111)

Mat (2007) çalışmasında şunları kaydeder: “Taşımış olduğu bu büyük öneme rağmen Çanakkale Muharebelerinin, Türk romancılığında yeteri kadar ve hak ettiği ölçüde işlendiğini söylemek, oldukça güçtür” (s. 82). Uğurcan (2017) ise çalışmasında Çanakkale’ye dair şiirler, hikâyeler, arka planda Çanakkale’yi işleyen romanlar ve Mustafa Necati’nin Çanakkale konulu romanları ile Mehmet Niyazi, Buket Uzuner, Turgut Özakman’ın Çanakkale konulu romanlarına temas ettikten sonra: “Çanakkale Savaşı edebiyatı hakkındaki bu kısa inceleme bize savaşın başarısı kadar büyük bir edebiyatın meydana gelmediğini göstermektedir” (s. 447) çıkarımında bulunur. Yılmaz (2017) aynı konudaki ifadesi şu şekildedir: “Çanakkale Savaşları’nın tarihi misyonu da göz önünde bulundurulduğunda, Türk romancılığı içerisinde beklendiği ölçüde ve yeterli oranda ele alınıp işlenebildiğini söylemek maalesef oldukça güç görünmektedir” (s. 417). Doğan (2019) ‘Gelenekten Modern-Postmodern Anlatıya Çanakkale Romanları’ adlı yüksek lisans çalışmasında şunları ifade eder:

Edebiyatımızda tarihî dönem dediğimizde akla gelen en önemli tarihî dönemlerden biri de Çanakkale savaşlarıdır. Ancak Çanakkale savaşları edebiyatımızda şiir, hikâye, tiyatro günlük, hatıra, mektup makale ve mülakat gibi türlerde işlenmiş olmasına rağmen roman türünde tek başına Çanakkale Savaşı uzun yıllar işlenmemiştir. (s. 42)

Çanakkale savaşına dair Türk romancılarının ilgisizliğine ve roman eksikliğine neredeyse bütün araştırmacılar temas ederler. Bu bir tespit hâlinde ortada durmaktadır. Asıl olan bu ilgisizliğin sebebinin ne olabileceğidir. Araştırmacılar, bu konuda bazı değerlendirmelerde bulunurlar. Güleddam (2006) Türk romancılarının bu ilgisizliğine sebep olarak şunları gösterir:

Türk edebiyatında roman türünün olgunlaşma döneminin geç yaşanması, Türk milletinin tarihine altın harflerle yazılacak birden çok olayın var olması, Çanakkale savaşının hemen ardından Millî Mücadele’nin yaşanması ve romanın çok kısa sürede millî duygu ve düşünceleri yansıtmaya elverişli

bir tür olmayışı gibi etkenler, bu savaşın Millî Mücadele'ye konu edilen romanlarda bir 'fon' olarak kullanılmasına sebep olmuştur. (s. 41)

Mat (2006) Türk romanının ilgisizliğini izah ederken açıklaması şu şekildedir:

Bunda, büyük ölçüde bir "harp edebiyatı" geleneğinin olmaması kadar, art arda gelen savaşların ve kazanılan zaferlerin de etkisi söz konusudur. Nitekim, Çanakkale Muharebelerinden neredeyse hemen sonra başlayan Kurtuluş Savaşı ve bu savaşın ardından kazanılan büyük zafer, bir bakıma edebiyatçıların dikkatini daha çok bu olaya yöneltmelerine neden olmuştur. (s. 7)

Bu sebeplerin her birisi makul karşılanabilir. Ancak Türk romanının 1989'a kadar konuya ilgisiz olmasını izah etmek gerçekten çok zordur. 1989'dan önce yazılan romanlarda Çanakkale savaşına sadece fon olarak yer almıştır. Bu romanların hiçbirisi doğrudan doğruya Çanakkale'yi konu etmemiştir. Bugün için bile Çanakkale'yi konu edinen romanlarının sayısı yirmi birdir. Bunların bir kısmı doğrudan cephede yaşananları anlatırken bir kısmı Çanakkale savaşından çok sonraki yıllardan geriye dönüşlerle, dolaylı olarak Çanakkale savaşını konu eder. Kısaca Türk romanın Çanakkale'yi hâlâ şanına yaraşır bir şekilde işlediği söylenemez.

Çanakkale savaşında Mustafa Kemal'in rolünün ne olduğu, Türk kamuoyunun önemli tartışma konularından biridir. Bu konu son on yıllarda yazılan Çanakkale romanlarında da tartışılır. Bazıları Mustafa Kemal'in Çanakkale savaşına olağanüstü katkısı olduğunu, o olmasa Çanakkale savaşının kazanılamayacağını düşünürken diğer bazıları Mustafa Kemal'in Çanakkale'deki rolünün abartıldığını düşünür. Biz bu tartışmalı konuya Türk romancılarının nasıl baktığını ortaya koymak amacıyla Çanakkale'ye dair yazılan romanların neredeyse sayısal olarak yarısına tekabül eden on romanı inceledik. Çanakkale savaşında Mustafa Kemal'in nasıl anlatıldığını ortaya koymaya çalıştığımız bu araştırmamıza ilk yayın tarihi kronolojisine göre, Mehmet Niyazi Özdemir'in *Çanakkale Mahşeri*, Rahmi Özen'in *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde*, Buket Uzuner'in *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Mehmet Kaplan'ın *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale*, Serpil Ural'ın *Şafakta Yanan Mumlar*, İsmail Bilgin'in *Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer*, Sevinç-Salim Koçak'ın *Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı*, Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915*, İsmail Bilgin'in *57. Alay Çanakkale*, Sezen Özöl'un *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez* adlı romanlarını dahil ettik. Bu romanlarda Mustafa Kemal'e çok fazla yer verildiğini gördük. Bu sebeple çalışmayı iki kısım hâlinde yayımlamaya karar verdik. Makalemizin bu okuduğunuz birinci kısmında önce romanlara dair bazı konulara dikkat çektik ve ardından başlangıcından kara savaşlarının başladığı 25 Nisan 1915'e kadar Çanakkale savaşında Mustafa Kemal'in nasıl ve ne kadar ele alındığını ortaya koyduk. Yayımlayacağımız ikinci kısımda ise kara savaşlarının başından savaşın sonuna kadar Mustafa Kemal'in nasıl ve ne kadar anlatıldığını ortaya koyacağız. İncelediğimiz on romanı kendi içinde doğrudan Çanakkale savaşını anlatanlar ve dolaylı olarak Çanakkale savaşını anlatanlar olarak iki kısma ayırdık. Mustafa Kemal'le ilgili cephe faaliyetleri dışında kalan değerlere yayımlanacak çalışmanın ikinci kısmında *Çanakkale Savaşı Dışında Mustafa Kemal* başlığı altında temas edilecektir.

I. Doğrudan Çanakkale Savaşını Anlatan Romanlar

1.1. Mehmet Niyazi Özdemir Çanakkale Mahşeri

Bu romanda Mustafa Kemal ana kahramanlardan olmadığı gibi ikincil kahramanlardan biri de değildir. Mustafa Kemal'in tuttuğu yere ve aldığı role bakarak onun figüratif bir kahraman olduğunu söyleyebiliriz. Mustafa Kemal ismi romanda sadece üç yerde geçer ve romanın tamamına bakıldığında

bu bahisler romanın içinde binde birlik bir yer bile işgal etmez. Bu kısımlar, çalışmamızın birinci kısmında ve daha sonra yayımlanacak olan ikinci kısmında işlenecektir.

1.2. Rahmi Özen *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde*

Rahmi Özen'in, Çanakkale savaşı öncesinde yaşanan olaylarla birlikte Çanakkale'yi anlattığı romanının değişik bir kurgusu ve metinler arası ilişkisi vardır. Roman anlatıcısının üslubu Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Dede Korkut'u hatırlatır. Hâkim bakış açısıyla kaleme alınan eserde anlatıcı, olayları dışarıdan bir gözle nakleder, gerektiğinde kahramanlar devreye girerek kendilerini bizzat ifade ederler. Roman şiirsel bir üsluba sahiptir. Roman baştan sonuna kadar devrik cümleler ve özenle seçilip kullanılan kelimelerle örülüdür. Bu romanın üslubunu şiire bir hayli yaklaştırır.

Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde'nin kurgusu Mehmet Akif'in Asım adlı kitabını andırır. Asım'a göre kahraman kadrosu biraz daha geniştir ama baş kahramanları Asım'ın kahramanları kadardır. Asım'daki gibi bir hoca ve şair ana kahramandır. Romandaki ana mekân Kastamonu'daki Camlı Kırathane ve Nasrullah Camisi'dir. Başkahramanlar Çanakkale'de yaşananları buralardan görüp değerlendirir, olaylar üzerine konuşurlar. Nasrullah Camisi'nin hocası olan Hoca Abdullah Efendi ile Şair'in (Yani Mehmet Akif-Metinde şairin Mehmet Akif olduğu hiç söylenmez ancak birçok yönü ile asıl kastedilenin Mehmet Akif olduğu çok açıktır) konuşmaları, anlatımları ile Çanakkale Savaşı etrafında yaşananlar ve Çanakkale'deki bazı olaylar nakledilir.

Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde'de sık sık kahramanlık cengaverlik, yiğitlik milliyetseverlik, vatan aşkı konulu halk türküleri, marşlar ve şiirlerden alıntılar bulunur. Metinde eserlerinden en çok alıntı yapılan kişi Mehmet Akif ve onun Safahat adlı eseridir. Romanın sonu, Şair'in Kastamonu'nda Nasrullah Camisi'nde okuduğu Çanakkale Şehitleri'ne (Asım'ın ilgili kısmı) şiiri ile biter.

Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde'de Mustafa Kemal asıl roman kahramanlardan biri değildir. İkinci karakterlerden de değildir. Mustafa Kemal, romanın kahramanlarından Hoca, Şair, Doktor Mursel, Binbaşı Nusret, Yaşar'ın konuşma ve anlatımlarıyla ve Çanakkale'nin değişik cephelerindeki başarıları, kararlı tutumu, azmi ve cesareti ile konu edilir. Mustafa Kemal yine bu kahramanlar tarafından aktarılan "Yeter ki cephe düşmesin" (Özen, 2000, s. 103), "Hücum, denize kadar hücum" (Özen, 2000, s. 104) gibi cümleleriyle romana dâhil olur.

1.3. Mehmet Kaplan *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale*

Mehmet Kaplan tarafından kaleme alınan *Tarihe Sığmayan Destan Çanakkale*, Çanakkale kara savaşlarının başlangıcından İttifak devletlerinin Çanakkale'den geri çekilmesine kadar olan aşığı yukarı, on dört aylık bir dönemi anlatır. Kitabın üzerinde 'Belgesel Roman' kaydı bulunur, girişinde ise Şaban Döğen tarafından yazılan bir ön söz ile 'Yazardan Sevgili Okurlarına' başlıklı yazar tarafından kaleme alınan bir bölüm vardır. Bu bölümde yazar, tarihî roman ihtiyacını karşılama amacı ile romanını yazdığını, çeyrek yüzyıl boyunca Çanakkale savaşını araştırdığını, Çanakkale hakkında yeterince roman, senaryo ve yüksek lisans tezleri olmadığı için gençlerin olan biteni kolayca anlaması amacıyla eserini kaleme aldığını söyler. Türk tarihi açısından çok önemli olan Çanakkale savaşının hiçbir alanda yeterince işlenmediğini, eserini bu açığı kapatmak için yazdığını ifade eder. Romanın başında "Bu Romanda Geçen Bütün Kişiler ve Olaylar Gerçektir. Zaferlerimizin Tarihi Akışı Kurgulanmıştır" (2009, s.1) kaydı vardır. Yazar, bu kayda uygun bir şekilde Çanakkale savaşı sırasında yaşanan ve çeşitli hatıratlarda-tarih kitaplarında kayıtlı bulunan ve öne çıkan bazı olayları tarihi sırası ile verir. Belli bir

olay örgüsünden uzak ve her şeyi anlatma gayretinin verdiği dürtü ile birbirinden kopuk çok sayıda olay ve kahraman esere dâhil eder. Çok sayıda başlığın olduğu romanın başından sonuna kadar, onlar da ara ara görünüp ana olaylara müdahalesi olmadan kaybolacak bir vaziyette konu edilen roman kahramanları Cevat Paşa ve 71 no.lu geminin kan pıhtısı temizleme eri olan Hasan'dır. Eser, esasında bir roman olmaktan çok Çanakkale'de yaşananların, yaşandığı söylenenlerin derlenmesi gibidir. Esere modern anlamda bir roman demek çok zordur. Eserde Mustafa Kemal de bir kahraman olarak sadece yetmiş beş ve yetmiş altıncı sayfalarda okuyucu karşısına çıkar, bir daha hiç görünmez. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi romanda her kahraman Çanakkale'de yaşananların kronolojisine uygun sıra ile görünür ve kaybolur. Bir daha da o kahramandan bahsedilmez. Onların karakter özellikleri, ruh ve fiziki çözümlenmeleri yapılmaz. Eser kesik kesik, kopuk kopuktur.

1.4. İsmail Bilgin *Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer*

Çanakkale hakkında birden fazla roman yazan İsmail Bilgin, *Gelibolu: Yenilmezlerin Yenildiği Yer* adlı romanında denizden Çanakkale'yi geçemeyen ittifak kuvvetlerinin karadan çıkarma yapma çabalarını konu eder. Romanın tamamına bakıldığında Mustafa Kemal'in ana veya ikincil kahramanlardan biri olduğu söylenemez. Zaten o çoğu zaman anlatıcının naklettiği olaylarla anılır. Anlatıcı gösterme tekniğini neredeyse hiç kullanmaz. Mustafa Kemal'in ağzından çıkan cümle sayısı 10-12 kısa cümleyi geçmez. Dolayısıyla ekleri ile 400 sayfalık romanda Mustafa Kemal'e ayrılan sayfa sayısı kabaca dört sayfayı geçmez.

1.5. Sevinç Koçak Salim Koçak, *Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı*

Çanakkale'de Çocuklar da Savaştı romanı konusunu doğrudan Çanakkale savaşında yaşananlardan alan bir gençlik romanıdır. Roman, Çanakkale'nin bir köyünde Sinan, Yusuf, Hasan, Murat, İsa ve Emre adındaki bir grup reşit olmayan vatanperver çocuğun savaşta göstermiş oldukları kahramanca mücadeleyi ve kimisinin şehit olmasını anlatır. Bu çocuklar yaşları tutmadığı için askere alınmazlar ancak ülkenin içinde bulunduğu durumun da farkındadırlar. Bu sebeple köylerinden uzak bir barınakta vatanlarını korumak, kurtarmak için bir araya gelirler, aralarında yaşı en büyük olanı, Sinan'ı kendilerine komutan seçerler ve planlar yapıp vatani kurtarma yolunda harekete geçerler. Roman, adı geçen genç kahramanların vatani koruma çabaları ile başlasa da okuyucu ilerleyen sayfalarda başka bir kahraman ile daha karşılaşır. Bu kişi Yusuf'un ablası Ayşe'dir. Ayşe, Sinan'dan bir-iki yaş büyük cephe gerisinde hemşire olarak görev yapan bir kadındır. Ancak onu asıl önemli kılan hemşire görevini ifa etmediği zamanlarda erkek kılığına girerek atı üzerine atlayıp Anzak askerleri üzerine yürümesi ve onlarla savaşmasıdır. Öyle ki 'Karayıldız' lakabı ile hem Türk birlikleri arasında hem de Anzak birlikleri arasında nam salmıştır. Kim olduğu muamma olan bu gözü pek Karayıldız, Türk askerlerde bir merak uyandırırken Anzaklarda bir korkuya sebep olur, hatta onu bulana ödül dâhi verileceği söylenilir.

Romanda birçok genç asker olsa da anlatıcı olayları Sinan etrafında anlatır. Bu sebeple romanın baş kişisi Sinan'dır denilebilir. Sinan kadar Ayşe de romanda önemli yer tutar. Çanakkale savaşını anlatan bu romanda Mustafa Kemal, sınırlı olsa da, anlatılır. Ancak bu romanda da Mustafa Kemal figüratif bir karakterdir. Romanın baş kişisi Sinan, Mustafa Kemal ile hiç karşı karşıya gelmez ve okuyucu Mustafa Kemal'i yalnızca anlatıcının aktardıklarıyla okur.

1.6. Turgut Özakman *Diriliş Çanakkale 1915*

Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* adlı romanı Çanakkale savaşını anlatan en hacimli eserlerden biridir. Kitabın kapağında roman kaydı bulunur. Fakat bir romanın taşınması gereken en düşük özellikler bile göz önünde bulundurulsa *Diriliş Çanakkale 1915*'e roman demek mümkün değildir. Çünkü *Diriliş Çanakkale 1915*, içindeki yüzlerce dipnot ve açıklama ile, bir araştırma eserinin anımsatan upuzun kaynakçası ile, içindeki harita ve fotoğraflarla, kitabın girişindeki 25 sayfalık akademik bilgi veren Başlangıç'la ve Çanakkale savaşını bütün cepheleri-cephelerde yaşanan bütün olayları verme çabası ile ve daha da önemlisi belli bir kurgu ve kahramanları üzerinden yürümemesi ile roman özellikleri taşıdığı söylenemez. Nitekim yazar; roman olarak tavsif ettiği eserinin başında, eserdeki kaynakçaya atıfta bulunarak: "Kaynakça'nın, Çanakkale olayına ve gerçeğe duyduğum saygıyı, verdiğim büyük önemi, gösterdiğim özeni yansıttığını sanıyorum" (Özakman, 2015, s. 8) der. Özakman ayrıca ön sözde Çanakkale romanlarında üç genel yaklaşımın olduğunu; birinci grubun Mustafa Kemal'i yok saydığını, ikinci grubun Mustafa Kemal'in önemini küçültmeye çalıştığını üçüncü grubun ise Çanakkale'yi bir mucizeler, kerametler sergisi hâlinde anlattığını söyler (Özakman, 2015, s. 8). Buradan hareketle kendisinin gerçekleri anlatacağını-anlattığını ifade eder. Bu bakımdan da esere kurgu demek zordur; yani daha eserin başında yazar, Mustafa Kemal'le ilgili bir kurguya yer vermeyeceğini bizzat ifade eder. Öncelikle hatırdaki tutulması gereken şey; bu eserin roman özellikleri taşımadığının bilinmesidir. Çanakkale savaşlarında görev yapmış kişiler sırası geldikçe esere dâhil olmuşlar, onların savaşa katkısı, etkisi üzerinde durulmuş, zaman zaman da kahramanlar konuşturulmuştur. Sadece kahramanların, onların da zaman zaman konuşturulmasından hareketle bir esere roman denilemez.

Diriliş Çanakkale 1915 romanı, 27 Temmuz 1914 ile İttifak kuvvetlerinin Çanakkale'den çekildiği 9 Ocak 1916 arasında yaşanan olayları konu eder. Romanda, Mustafa Kemal'den bahisler bir kurgu bütünlüğü olmadığından kopuk kopuk, kesik kesiktir. Mustafa Kemal'in okuyucu karşısına çıktığı bölümlerde olay örgüsü veya olay bütünlüğünün varlığından söz edilemez. Tarihî olarak Mustafa Kemal hangi cephede, hangi pozisyonda, nasıl görünmüşse, Mustafa Kemal'e dair Çanakkale savaşı ile ilgili hangi belge, bilgi, kanıt varsa romanın genel gidişi kesilerek Mustafa Kemal'le ilgili bu detaylar romana sokuşturulur. Bu sebeple sürekli Mustafa Kemal üzerinden yürüyen bir kurgudan da bahsedilemez.

1.7. İsmail Bilgin, *57. Alay Çanakkale*

57. Alay Çanakkale romanı, yazarın kitap dizisi olarak hazırladığı serinin ilk kitabı, romanıdır. Roman, İsmail Bilgin'in Genelkurmay Başkanlığında yapmış olduğu araştırmalara dayandırılarak kurgulanmış bir tarihî kurgu romanıdır. Roman, büyük başarılar sergileyen 57. Alay'da görev yapan Türk askerlerinin gözünden Çanakkale savaşını, cephede ve cephe gerisinde yaşananları anlatır. Bu anlatımlar karşılıklı konuşmalar veya romanın anlatıcısı tarafından okuyucuya sunulur. Yine romanda anlatılan tüm olay akışı tarihlendirilerek, kronolojik bir sırayla okuyucuya aktarılır. Buna göre roman, 1915 Ocak ayı başından 13 Ağustos 1915'e kadar yaşananları kapsar.

Romanda birden fazla kişinin gözünden Çanakkale savaşı anlatılır; Binbaşı Hüseyin Awni Bey, Kara Emin, Hasan Fehmi Hoca, Rum Doktor Dimotriyati, Mehmet Çavuş, Mustafa Kemal vs. Diğer romanların aksine bu romanda Mustafa Kemal'e daha çok yer verilmiştir. Mustafa Kemal, romanda tarihî akış içerisinde kronolojiye uygun olarak okuyucu karşısına çıkar.

1.8. Sezen Özol, *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez*

Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez'in baş kahramanı İbrahim Ağa, Balıkesir'in Gönen ilçesindeki bir köyde tellaldir. Romanda pek çok figüratif kişi vardır, bunlardan biri de Mustafa Kemal'dir. Bu romanda da Mustafa Kemal ön planda değildir. Onu romandaki olay akışı içinde gerektiği yerlerde gerektiği kadar görürüz ve romanda Mustafa Kemal ile doğrudan bir konuşma hiç geçmez. Romanın baş kişisi İbrahim Ağa ile Mustafa Kemal yüz yüze gelmez ve aralarında herhangi bir diyalog geçmez. Mustafa Kemal adı, İbrahim Ağa ile Memet Çavuş arasında geçen konuşmalarla sınırlı olması da yine romanda dikkat çeken bir başka durumdur.

Romanda olaylar şöyle başlar. 1914 yılının bir kasım günü sabah namazından sonra yüzbaşının emir eri İbrahim Ağa'ya hemen şubeye gelmesini söyler. Şubeye gittiğinde İbrahim Ağa'nın eline bir ilan verilir ve bunu, bütün köye duyurması emredilir. Elindeki ilanda savaşın çıktığı ve hükümetin Almanlar ile birlik olup İngilizler ile Fransızlara savaş açtığı haberi vardır. Buna göre kurada adı çıkanların bir hafta içinde şubeye teslim olmaları gerekmektedir. Şubeye teslim olmayanlar asker kaçağı sayılıp divanı harbe verilecektir. Askere gönderilecekler arasında İbrahim Ağa ve arkadaşı Kellerin Mustafa da vardır. İbrahim Ağa, anasını ve birkaç ay sonra evleneceği nişanlısı Kiraz'ı yalnız başına bırakacağı için üzülse de ilanın çıkmasından bir hafta sonra Kellerin Mustafa'yla şubeye teslim olur.

Diğer taraftan Anzak birliklerinde silah kuşanan Ian, 23 yaşında, teknik okul mezunu, bir çiftlikte araç bakımı yapan Avusturyalı bir gençtir. Ian da tıpkı İbrahim Ağa gibi hükümet tarafından askere çağrılan gençlerdendir üstelik o da nişanlıdır, nişanlısının adı Elizabeth'dir.

Ian, askeri sevkiyat sırasında anlatılanların etkisiyle Türklerden oldukça korkar ve onları acımasız, gaddar hatta gerektiğinde insan yiyen birer vahşi olarak bilir. Acemi eğitiminden sonra tüm askerler Çanakkale'ye gönderilecektir.

İbrahim Ağa'nın bulunduğu bölük Tekirdağ'a giden gemiye sığmadığı için Mehmet Çavuş'la birlikte Gönen-Biga üzerinden 14 günde gelirler, yaya olarak Çanakkale'ye giderler. Gelibolu Yarımadasından Kivle Koyu'na gelirler.

Bir çatışma sonrasında 57. Alay askerleri şehit olur. Harekât günü İbrahim Ağa, Anzak birliklerinden iki askeri öldürür. Üçüncü asker olan Ian'ı da tam öldürecekken silahı ateş almaz, süngüsü ile askeri yaralar. Yere düşen Ian boğazına süngüsünü dayamışken Ian cebinden nişanlısı Elizabeth'in fotoğrafını çıkartıp İbrahim Ağa'ya gösterir. İbrahim Ağa'nın o an aklına nişanlısı Kiraz gelir. O da ardında kendisini bekleyen bir nişanlı bıraktığı için İbrahim Ağa, düşman bellediği Anzak askerini öldürmez. Yaşanan bu olaydan sonra Anzak askeri Ian'ın Türk askerleri hakkında kendisine anlatılanların aslında doğruyu yansıtmadığı ve Türklerin sanıldığı gibi, anlatılanın aksine çok merhametli ve iyi yürekli insanlar olduğunu anlar. İbrahim Ağa'nın kahramanlığıysa önce bölükte sonra alayda duyulur. Bölük komutanlarının da bu çatışmada ölmesi üzerine İbrahim Ağa'ya onbaşı rütbesi verilmek istenir ancak kendisi 'Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez' diyerek bu terfiyi reddeder. Bir hafta sonraki bir çatışmada İbrahim Ağa bacağından yaralanır. Hastanede kaldığı süre içinde Anzak birlikleri ve Türk birlikleri arasında 24 saat süren bir ateşkes antlaşması yapılır. Bu ateşkes antlaşmasının sebebi iki tarafında çok kayıp vermesi ve ölümlerini gömecek vakit bile bulamamalarından dolayı cephelerin kokudan ve cesetten geçilemez oluşudur. Bu ateşkes süresi boyunca Anzaklar ile Türkler birbirlerinin dillerini anlamamalarına rağmen bir şekilde anlaşıp arkadaş olurlar. Öyle ki birbirlerine sigara verip ceketlerinden çıkarttıkları düğmeleri hediye edecek kadar yakınlaşırlar. Ateşkesten sonra İngilizler,

Türklerin gaz atacaklarını söylerler ve askerlere bu yüzden gaz maskesi dağıtırlar. Ancak artık Türkleri iyice tanımış olan Anzak askerleri Türkler böyle bir şey yapmaz, mert adamlardır diyerek maskeleri suratlarına fırlatırlar. Gerçekten de Türkler böyle bir şey yapmazlar.

İbrahim Ağa iyileşip bölüğüne döndükten sonra bir gün bölüğün postasını tümene götürürken tümen komutanı hakkında çok şey bildiği İbrahim Ağa'yı görmek ister. Konuşma sonrasında komutan bir sorunu olduğunda hiç çekinmeden gelmesini söyler.

Çatışmalar devam ederken kış gelir. Türk birlikleri karşısında direnemeyen müttefik kuvvetler çekilirler. Tüm düşmanlar Gelibolu'dan ayrıldıktan sonra bölükler de toplanmaya başlar ve diğer cephelere gitmek üzere yola koyulurlar. İbrahim Ağa, Çanakkale'de kalmak ister. Bu isteğini daha evvel kendisine 'bir isteğin olursa çekinmeden gelmesini' söyleyen tümen komutanına iletir. Tümen komutanı nedenini sorduğunda İbrahim Ağa 'Burada yatan bunca şehidi soğukta, yalnız başına, öksüz gibi bırakmak istemediğini' söyler. Bunun üzerine bu kararı tek başına veremeyeceğini söyleyen tümen komutanı yarın gelecek Liman von Sanders'e söyleyeceğini bildirir. Bu kez İbrahim Ağa "Olmaz komutanım." O ne de olsa Alman'dır. Bilmez bunca yiğidimizin, şehidimizin acısını. Şehitlerimizin başında bir Alman'ın emriyle duracaksam durmak istemem zaten" der ve çıkıp gider. Bunun üzerine tüm komutanlar, İbrahim Ağa'yı görmese de onun arkasından yani Çanakkale askerinin arkasından hazır ola geçip selam dururlar.

II. Dolaylı Olarak Çanakkale Savaşını Anlatan Romanlar

2.1. Buket Uzuner, *Uzun Beyaz Bulut*

Roman, Çanakkale savaşında yaşanan olaylardan esinlenerek kurgulanmıştır. Aslında Çanakkale savaşlarını doğrudan konu almaz, savaşlardan onlarca yıl sonrasında yaşanan olayları konu eder. Hatırlamalar, geriye dönüşler ve mektuplarla Çanakkale savaşı konu edilir. Romanda, Mustafa Kemal doğrudan bir kahraman olarak yer almaz. Üç yüz yirmi üç sayfalık romanda Mustafa Kemal ismi toplamda on iki defa geçer. Bunların tamamında Mustafa Kemal figüratif bir kahramandır, gerçek bir roman kahramanı değildir. Kendisinden sadece bahsedilir. Romanın konusu şöyledir: Roman, Yeni Zelendalı Victoria'nın (romanda sıklıkla Viki olarak geçer.) Çanakkale savaşında kaybettiği büyük dedesi Alistair John Taylor'ın kayıp mezarını bulmak üzere Eceyaylası Köyü'ne gelmesi ile başlar. Viki, Çanakkale Savaşında Anzak kolordusunda savaşan dedesi Er Alistair John Taylor'un hem resimlerinden hem de anlatılanlardan yola çıkarak Çanakkale'de Türk gazi zannedilen Gazi Alican Çavuş olduğunu düşünür. Bu düşüncesini, yani Türklerin Gazi Alican Çavuş zannettiği kimsenin aslında kendi dedesi olduğunu, bir turizm acentesi tarafından kendisine verilen rehber Mehmet ile köy halkına anlatmaya çalışır. Köy halkı anlatılanlara asla inanmaz. Saçmalık olarak gördükleri bu fikrinden dolayı Viki'ye gerçek dedesinin izlerini arama çalışmalarında yardımcı olmazlar. Hatta onun şerefli bir Türk gazisine iftira ettiğini düşünürler. Viki'nin yalnız kalması, ötelenmesi ve yabancılaştırılmasına üzülen köy muhtarı, Viki'yi, Gazi Alican Çavuş'un Eceyaylası köyünde yaşayan kızı Beyaz Hala'ya götürür. Hiç evinden çıkmayan ve pek kimseyle konuşmayan Beyaz Hala, Viki'yi evinde misafir eder. Onlar günlerce evde yalnız vakit geçirirler. Viki, ailesi hakkındaki gerçekleri Beyaz Hala'dan öğrenir. Çanakkale savaşı zamanında Alistair John Taylor ve Ali Osman Taylor'ın ailelerine yazdığı mektuplarla geriye dönüşler yaşanır ve Alistair John Taylor'ın gerçek kimliği ortaya konur. Aslında Viki'nin dedesi Alistair John

Taylor, savaşa karşıdır, savaşı anlamsız bulur. Anzak birliklerinden kaçarak Türk siperlerine doğru koşar. Türk siperlerinde ölmek üzere olan Türk askeri Ali Osman Taylor ile birkaç gün hayat mücadelesi verir. Ali Osman ölmeden önce kendi kıyafetlerini Alistair John Taylor'ın giymesini ve bu şekilde

kimliğini saklayarak yaşayabileceğini söyler. Alistair John Taylor kendisine söyleneni yapar. Ali Osman onun yanında vefat eder. Alistair John Taylor, Ali Osman'ın mezarı başında dururken kendisini gören Meryem, ona ilk görüşte âşık olur. Onu alır, köyüne götürür. Meryem gerçekleri bildiği halde, Alistair John Taylor ile evlenir. Tüm gerçekleri herkesten saklayarak evliliklerini sürdürürler. Bu evlilikten beş çocukları olur ancak ilk iki çocukları Ali ve Osman bebekken ölür; diğer üç çocuklarının (ikisi erkek, biri kız) adları ise sırayla Uzun, Beyaz, Bulut'tur. Beyaz Hala, Alistair John Taylor'un kızıdır aslında. Viki'nin, Beyaz Hala'nın evinde ve gerçekleri öğrendiği günlerde onların durumu etrafta yayılmıştır. Beyaz Hala'nın evinin dışında medya mensupları toplanmış ve oradan çıkacak haberi beklemektedirler. Medya onlardan bir açıklama beklemektedir. Beyaz Hala ve Viki hem köylüleri memnun etmek hem olayı daha fazla büyütmemek hem de kendi hayatlarını rahat şekilde devam ettirmek için bir basın toplantısı yaparak aslında her şeyin bir yanlış anlaşılardan ibaret olduğunu Viki'nin bir yanlışın peşinden koştuğunu açıklarlar. Böylelikle de Viki otuz beş senedir peşinden koştuğu ve neredeyse emin olduğu gerçekleri öğrenir. Durumu değiştirmenin bir fayda sağlamayacağını düşünerek gerçeği kendine saklar.

2.2. Serpil Ural, *Şafakta Yanan Mumlar*

Romanda, Avustralyalı Norma ve küçük kızı Peggy yıllar evvel büyük dedelerinin savaştığı topraklara, Çanakkale'ye gitme kararı alırlar. İstanbul üzerinden Çanakkale'nin Eceabat ilçesine gelirler. Eceabat'ta kaldıkları pansiyon sahibi Emine ve onun kızı Zeynep ile tanışır. Peggy sırf başka devletler istediği için Avustralya'nın neden savaşa katıldığını ve kendilerine ait olmayan topraklarda yaşayan bu insanları niçin öldürdüklerine anlam veremeyen; bu sebeple savaşı sorgulayan bir kızıdır. Bu yönüyle Zeynep ile güzel bir bağ kurar ve arkadaş olurlar. Norma, kızı Peggy ve Zeynep ile her yıl 25 Nisan'da savaşta hayatlarını kaybeden Avustralyalı askerleri anmak için düzenlenen Şafak Ayini törenine katılırlar. Tören Peggy ve Zeynep'i çok etkiler. Çanakkale, Eceabat'ta geçirilen zamandan sonra Norma'nın da kızı Peggy gibi savaşa dair düşünceleri değişmiş halde pansiyondan ayrılması ve Zeynep'i Avustralya'da misafir etme düşüncesinin anne-kız arasında konuşulmayla roman sona erer.

Şafakta Yanan Mumlar, konusunu Çanakkale savaşından alan ancak o yılları anlatmayan, modern zamanları anlatan bir gençlik romanıdır. Romanda Mustafa Kemal bir kahraman değildir. Çanakkale'de görevindeki başarıları ve bu savaş sırasında söylediği sözlerle kendisine yer bulur. Biz bunları anlatıcının ifadeleriyle ayrıca Norma-Peggy ve Zeynep'in aralarında geçen konuşma ve birlikte katıldıkları anma töreninde yaşananlardan öğreniriz.

III. Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal

3.1. Deniz Savaşlarından Önce Mustafa Kemal

Bu kısımda, Çanakkale romanlarında deniz savaşları başlamadan önce yani 18 Mart 1915'e kadar olan dönemde Mustafa Kemal'le ilgili bahislerin neler olduğu ortaya konacaktır. .

Rahmi Özen'in *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde*'sinde Mustafa Kemal ana kahramanlardan biri değildir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişinin anlatıldığı bölümde herkesin cepheye koşuşu anlatılırken Mustafa Kemal hatırlatılır. Onun, Namık Kemal'in bir beytine verdiği meşhur cevabı gençlerin hepsinin ortak arzusu olarak aktarılır. Namık Kemal o meşhur beytinde:

“Vatanın bağına, düşman dayamış hançerini

Yok mudur kurtaracak bahtıkara maderini” (s. 68)

demıştir. Müttefik kuvvetler topyekûn Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edince cepheye koşanlar, Mustafa Kemal'in, Namık Kemal'in beytine nazire şeklinde söylediği meşhur dizesi hatırlatılırcasına:

Vatanın bağırına, dışman dayasın hançerini

Biz kurtaracağız bahtıkara maderini

Biz varız biz, çiğnetmeyiz bu yurdu

Analar bizi bunun için doğurdu (s. 68)

derler. Romanda I. Dünya Savaşı'na girişle Çanakkale savaşının anlatılmaya başlandığı dokuzuncu bölümün adı 'Mustafa Kemal'deki İnancın Gücü'dür (Özen, 2000, s. 71) ve yine bu bölümde gençlerin heyecanla cepheye koşuşları anlatılırken bu şiire tekrar gönderme yapılır (Özen, 2000, s. 73). Bu bölümlerde Mustafa Kemal henüz aktif bir kahraman değildir.

Roman kahramanlarından biri olan Hoca, bir diğer roman kahramanı Şair'e; Çanakkale'de Osmanlı ordusunun karşılaşacağı güçlükten endişe ettiğini, korktuğunu söyler. Şair (Mehmet Akif'tir aslında) Hoca Abdullah Efendi'ye şöyle der: "Seni korkutan güç; onursuz Avrupa'nın güç birliğidir. Ancak sen, Mustafa Kemal'deki inancın gücünü bilmiyorsun Hocam" (Özen, 2000, s. 76). O güne kadar Mustafa Kemal ismini hiç duymamış olan Hoca onun kim olduğunu sorunca Şair: "Mustafa Kemal...O, şimdi Sofya'da Hocam! Mustafa Kemal, genç bir kurmay Albay, Bizim Sofya ataşemiliterimiz" (Özen, 2000, s. 76) cevabını verir. Hoca Sofya'daki bir albayın nesine güvendiğini sorunca:

İyi tanırım hocam, Mustafa Kemal'i... İnançlı, zeki bir subaydır o... Aldığım bilgilere göre; Çanakkale Savaşı'nda görev almak için başkomutanlığa dilekçe vermiş... Atik, cesur ve ufku geniş bir delikanlıdır. Hep aktif görevlere talip olur?.. Eğer Çanakkale Savaşı, Onun komutasına verilirse hiç korkmam, şimdiden, Çanakkale Savaşı'nın sonucunu, bizim galibiyetimiz olarak müjdeleyebilirim sana. (Özen, 2000, s. 76)

der. Bunun üzerine Hoca Efendi: "Ya ona bu savaşta aktif bir görev vermezlerse Şair" (Özen, 2000, s. 76) sorusunu yöneltir. Şair, eğer böyle olursa çok kan döküleceğini, anaların oğulsuz, bacıların kardeşsiz, gelinlerin gözleri yaşlı kalacağını söyler. Rahmi Özen'in eserinde, Çanakkale savaşının başlamasından önce Mustafa Kemal'e dair bahis bu kadardır.

Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* adlı romanında Mustafa Kemal okuyucu karşısına çıktığında yarbay rütbesi ile ataşemiliter olarak Sofya'da bulunur. Sofya elçisi Fethi Okyar ile Türk elçiliğinin alt katında harita üzerinde 1. Dünya Savaşının Batı ve Doğu cephelerindeki savaşlarını incelerler. Her ikisine göre de Osmanlı ordusu zamansız bir savaşa girmiştir. İki de sarsılmıştır. Onlara göre, Osmanlı devletinin cihat ilan etmesi, İngiltere Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin hıncını çekecektir. Mustafa Kemal bütün ihtimalleri değerlendirdikten sonra Türkiye'nin bu savaştan sağ çıkamayacağını düşünür. Mustafa Kemal ertesi gün Enver Paşa'ya bir mektup yazarak orduda aktif bir görev ister (Özakman, 2015, s. 76).

Diriliş Çanakkale 1915 adlı eserde II. Abdülhamit'in mahpus olduğu Beylerbeyi sarayında koruması ve Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı olan Salih Bozok, Mustafa Kemal'e savaşa dair görüşünü sorar. Mustafa Kemal, ona "Almanların savaşta kazanacağından katiyen emin olmadığım, bir vazifeye atanmak için Harbiye Nazırına yazdığım, Sofya'da ataşemiliterlikte kalmak istemediğini, henüz isteğine bir cevap alamadığını" (Özakman, 2015, s. 79) yazar. Mustafa Kemal, 'Enver Paşa'nın vekili' imzası ile Harbiye nezaretinden olumlu yanıt alır. Otuz üç yaşındaki Mustafa Kemal 19. Tümen Komutanlığına atanır. Anlatıcıya göre, bu onur verici bir şeydir. Mustafa Kemal kendisine atama kararının bildirildiği akşam davetli olduğu bir operaya gider. Operada gördüklerinden sonra daha yakın geçmişte 'sütçü' diye

küçümşenen Osmanlı tebaası Bulgarların ulaştığı gelişmişlik seviyesini kıskanır (Özakman, 2015, s. 100).

Mustafa Kemal, İstanbul'a gelir. Akaretlerde oturan annesi ve kız kardeşini ziyaret eder. Bu sırada üvey amcasının kızı Fikriye de buradadır. Mustafa Kemal ertesi gün Harbiye nezaretine gider. Enver Paşa'yı ziyaret eder ve ona kendisini bir göreve atadığı için teşekkür eder. Enver Paşa ile Sarıkamış felaketi üzerine konuşmak ister ama Enver Paşa gönülsüz davranır. Mustafa Kemal atandığı 19 tümenin yerini öğrenmeye çalışır. Harbiye nezaretinde, Osmanlı ordularının Çanakkale'deki komutanı Liman Paşa ile tanışır. Liman Paşa, Mustafa Kemal'e, Bulgarların I. Dünya Savaşı'na girip girmeyeceğini sorar. Mustafa Kemal, onların henüz karar vermediğini; Almanların kazanıp kazanamayacağını anlamaya çalıştıklarını söyler. Liman Paşa, kendisine Almanlar hakkında ne düşündüğünü sorar. Mustafa Kemal, Bulgarları haklı gördüğünü söyler. Bunun üzerine Liman Paşa konuşmayı keser (Özakman, 2015, s. 103). Mustafa Kemal, Harbiye nezaretinde İsmet İnönü ile de karşılaşır. İnönü ile "Alman yanlısı olma" üzerine konuşurlar. Mustafa Kemal, Batı'nın çok geliştiğini, Osmanlı'yı geçtiğini her yeri sömürdüğünü söyler. Osmanlı'nın, Batı karşısında aşağılık duygusuna kapıldığını aslında bunun doğru olmadığını, bu işlerin düzeltilmesi gerektiğini ifade eder (Özakman, 2015, s. 105-106). Mustafa Kemal, Harbiye Nezaretinden ayrılıp 3. Kolordu'ya malzeme taşıyan bir gemi ile Tekirdağ'a gelir. 19. Tümen henüz kurulmamıştır. Tümenin üç alayı vardır. Bunlardan biri 57. Alaydır. Alayın komutanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey'dir (Özakman, 2015, s. 107). Mustafa Kemal, 1 Şubat 1915'te görevine başladığını kolordu komutanlığına bildirir. Ertesi gün tümenin subaylarını toplar ve onlara bir konuşma yapar. Konuşmasında ordu ruhunun subaylar olduğunu, kendilerini iyi yetiştirmeleri gerektiğini söyler. İyi okumalarını, sanata ilgi duymalarını, askerlerine yurt sevgisi vermelerini ister. Görevinde yanlış yapanları affetmeyeceğini bildirir (Özakman, 2015, s. 108). 57. Alay dışında iki alay daha görevlendirilir. Ancak bu iki alaydaki askerler Kuzey Suriye'de oluşturulmuş çoğu Arap, Süryani, Maruni, Nuseyri, Yezidilerden müteşekkildir. Hiçbiri Türkçe bilmez. Mustafa Kemal, bu yöreleri iyi tanıdığı için kaygıya kapılır. Bu coğrafyanın insanının disipline gelmeyeceğini iyi bilir. O sebeple kolordu komutanlığına halis Türk delikanlılarından oluşturulmuş olan ve daha önce kendisine verilecek olan iki alayını geri ister (Özakman, 2015, s. 111).

İsmail Bilgin'in *57. Alay Çanakkale* adlı eserinde Mustafa Kemal, okuyucunun karşısına romanın daha ilk sayfasında çıkar. Buna göre Sofya Elçiliği'nde kurmay yarbay rütbesiyle ateşemiliter olarak görev yapan Mustafa Kemal, buradaki görevini artık 'oyalanmak' olarak görür ve bu durumdan büyük bir memnuniyetsizlik duyar. Burada zaman kaybı yaşamak yerine İstanbul'da ya da memleketin herhangi bir yerinde görev alma aşkı içindedir. Elçilik binasında dalgın ve düşünceli bir hâlde dışarıya bakan Mustafa Kemal yağmurun camda oluşturduğu buğuyu silmek yerine 'vatanım ve hasretim' yazar. Mustafa Kemal, vatanının içinde bulunduğu durumdan haberdardır ve bu sebeple hem çok üzgün hem de vatani için bir şeyler yapma, görev alma aşkı ve azmi içindedir. Derin düşüncelere dalan Mustafa Kemal, devamında kendi kendine şöyle der:

Neden buradayım? Neden vatanımdan uzaktayım. Osmanlı Devleti neredeyse savaşa girecek, bense burada askeri ateşeyim. Biliyorum, bu görev bana göre değil. Halbuki daha fazla sorumluluk, daha çok fedakârlık isteyen bir görevim olmalıydı... Yine adım gibi biliyorum, sırf İstanbul'dan uzaklaştırılmak için buraya gönderildim. Çok önceleri ordunun siyasete bulaştırılmasına ve daha sonra da Almanlarla ittifak kurulmasına şiddetle karşı çıktım. Onlarla imzalanan ittifak kurulmasına şiddetle karşı çıktım. Onlarla imzalanan ittifak anlaşmasının bizi zafere götüreceğine inanmıyorum. Asla inanmıyorum! (Bilgin, 2020, 13)

ve devam eder: "Yağmur damlalarının sel olup denize akması gibi, cepheden akacağız. O günleri görür gibiyim... Çanakkale'ye saldırma hazırlığındaki İtilaf Devletleri, Mesudiye zırhlımızı torpillemiş. Boğazi

geçmek isteyecekler. Orada, Gelibolu Yarımadası'nda olmalıyım” (Bilgin, 2020, 13). Tuğgeneral Fahri Paşa emrinde Bolayır'da görev yaptığı zamanları düşlerken kendi kendine şunları söyler:

O topografya çetindir, serttir. Nice vadide yolunuzu şaşırır, kaybolursunuz. Bu girift yerlerin künyesini öğrenmek çok uzun zaman alır. O topraklar kendini kolayca ele vermez. Kendini belli etmez. Buldum dediğinizde kaybolursunuz. Kayboldum dediğinizde de, kendinizi aradığınız yerin tam önünde bulursunuz. Avuç içi kadar yerde, bu kadar iç içe geçmiş ve sert topografyanın olması şaşkıncıdır. Hem de çok şaşkıncıdır. Kim bilir, bu topraklar belki ileride çok şiddetli muharebelere sahne olacaktır. Dereler, tepeler, koylar... Ah Gelibolu'nun toprakları... Ben oraları Fahri Paşa ile birlikte az mı dolaştım. O zamanlar, şimdi arkadaşım olan Fethi Bey de Gelibolu Kolordusu'nun Kurmay Başkanı'ydı. Yarbay rütbesindeydi. Onunla her yeri karış karış dolaştık... Vadilerde kaybolduk. Taşlar çizmelerimizi yırttı. Dallar yüzümüze bir kırbaç gibi vurdu, kanattı. Tepelerde esen fırtınalara karşı zorlukla yürüdük. Ah ki ah... Şimdi oralarda olmalıyım. Denizin iyot kokusunu, zeytinlerin o küçük sarı çiçeklerini koklamalıyım... Atımı Bolayır'dan Gelibolu'ya, Kırte'den (Alçitepe) Seddülbahir'e dörtlüye sürmeliydim. Eceabat'tan Kabatepe'ye, ovanın ortasında uzanan o tozlu yolda yürümeliydim. Keşke... Keşke... O coğrafyayı iyi bilirim. (Bilgin, 2020, 14)

Bu sözlerden sonra Mustafa Kemal artık emin olur ve yine kendi kendine: “Ben Mustafa Kemal! Orada olmalıyım! İtilaf Devletlerinin bir saldırısı esnasında topraklarımızda bulunmalı, vatanımın tozuna, toprağına bulanmalıyım” (Bilgin, 2020, 14) sözlerini söyler ve o esnada Sofya Elçisi Fethi (Okyar) Bey içeri girer. Fethi Bey ile konuşan Mustafa Kemal, Gelibolu Yarımadası üzerinden ileride yaşanacak savaşları şimdiden görebildiğini; asıl olarak İtilaf Devletleri'nin Boğaz'ları ele geçirme isteği içinde olacaklarını ve karadan asker çıkartacaklarını ön görebildiğini dile getirir. Fethi Bey de Mustafa Kemal'in bu ön görüşünü destekler, kendisi de aynı düşüncededir. İstanbul'da olma isteğini dile getiren Mustafa Kemal'e Fethi Bey, İstanbul'dan uzaklaştırıldıklarını hatırlatır. Buna göre İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Genel Sekreterliği'ne getirilen Fethi Paşa, burada komitacıları uzaklaştırmak istemesiyle gelişen olaylar ve komitacıların ısrarıyla ‘mühim vaziyet’ olduğu iddiasıyla 1913'te önce Fethi Bey daha sonra Mustafa Kemal, Sofya'ya ateşemiliter olarak gönderilmiştir (Bilgin, 2020, 15-16). Fethi Bey ile Mustafa Kemal durum değerlendirmesi yaparken kendilerinin İstanbul'dan uzaklaştırılmalarının bir anda olması gibi yaşananların da hızlı geliştiği ve kendisinin, Mustafa Kemal'in, Sofya'da kalmasının ordudan fiilen çekilmesi manasına geldiğini söyler. Geri planda kalmayı reddeden Mustafa Kemal, “ancak taarruz yaparken geri çekileceğini” (Bilgin, 2020, 16) bildirir.

Harbiye Nazırlığına atanan Enver Paşa'nın Alman Liman Von Sanders ile ittifak anlaşması yapmasına da Mustafa Kemal sıcak bakmaz. Ona göre Almaların deniz hâkimiyeti sınırlıdır ve karşılarında hem her cepheye takviye çıkartabilecek kadar insan ve hammadde kaynağı fazla hem de denizlerde açık üstünlükleri bulunan İtilaf Birliği bulunmaktadır. Bu durum kendilerini, yani vatanı çok büyük sorunların kucağına bırakacaktır (Bilgin, 2020, 17). Bu konuşma ve değerlendirmeler sırasında Mustafa Kemal yine düşüncelere dalar ve 28 Kasım 1914'te 1. Tümen Komutanlığına atanmasına rağmen aktif görev almamasını, Harbiye Nezaretine yazdığı sayısız dilekçede görev istediğini ancak dilekçelerinin cevapsız kaldığını, kendisini oyaladıklarını hatırlar. Aynı şeyin yeniden yaşanmasından endişe eden ama aynı zamanda vatanının geleceğinden de endişe eden Mustafa Kemal, Fethi Bey'e şöyle der:

Nasıl ki camdaki şu buğudan dışarıyı iyi göremiyorsak, vatanın geleceğini de iyi göremiyoruz. Ardi ardına hızla gelişen olayları düşündüğümüzde, durumun iç açıcı olduğunu söyleyemeyiz. Burada böyle oturup kalamam. Vatanım için orduda faal olarak görev yapmayı isterim. Ben ki Trablusgarp'ta, Balkan Harbi'nde Bolayır'da buldum, çarpıştım. Bilirsin, bir kere cephenin tozunu yutan, hep cepheye gitmek ister. Elçilikte görev yapmak bana göre değil. (Bilgin, 2020, 19)

Mustafa Kemal ile Fethi Bey konuşmalarına bir kahve molası verirler ve ardından Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'ne Sofya'da ateşemiliteri olarak görevde kalmak istemediğini, memleketin herhangi bir kıtasının başında aktif görev almak istediğini beyan eden bir dilekçe daha yazar (Bilgin, 2020, 19).

Mustafa Kemal ile Fethi Bey, elçilik binasında önlerine aldıkları Avrupa haritası üzerinden olacakları ve ülkenin karşılaşabileceği felaketler üzerine tartışırlar. Mustafa Kemal savaşın bir siper savaşı olacağı ve Bulgaristan'ın savaşa girmek istememesi, Romanya'nın tarafsız kalması ve İtilaf Devletleri'nin Akdeniz'de üstün donanmaya sahip olmasından dolayı Osmanlı'ya Almanlardan yardım gelemeyeceğini söyler. Fethi Bey, zamanı bilinmese de Çanakkale'ye bir saldırının olacağını kesin gördüğü ve eğer Çanakkale alınırsa İstanbul'un da elden gideceğini düşünür. Kafkasya, Filistin ve Kanal cephelerine devamlı destek kuvvet gönderildiği bunun yanlış bir strateji olduğunu ima eder. Böylece iki zihnin ileri görüşlülüğü aktarılır (s. 20). Mustafa Kemal tekrar masa başına geçer ve bu kez daha sert ancak ne istediğinden emin ve vatan uğruna mücadele etmek istemesindeki kesin kanaatini dile getiren dilekçeyi yazar: “Vatanın müdafaasına ait fiilî vazifelerden daha mühim ve mübeccel (aziz) bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken, ben Sofya'da ataşemiliterlik yapamam. Eğer birinci saf zabiti olmak liyakatinden mahrum isem ve kanaatiniz bu ise lütfen açıkça söyleyiniz” (Bilgin, 2020, 20-22).

Mustafa Kemal'in dilekçesi müspet sonuçlanır. Üçüncü Kolordu'da oluşturulan 19. Tümen Komutanlığı'na atanır (Bilgin, 2020, 23). Mustafa Kemal bu atama telgrafını görünce büyük bir mutluluk duyar. Fethi Bey, aylardan sonra ilk kez Mustafa Kemal'in gözlerinin içindeki bir gülümseme görmenin mutluluğunu yaşar (Bilgin, 2020, 24). Atama yazısından sonra Mustafa Kemal Sofya'dan trenle İstanbul'a geçer. Elinde tahta bavulu ile Sirkeci garında inen Mustafa Kemal Boğaz'a bakar ve içinden şunları geçirir: “Ben, bu İstanbul kokusunu, vatan kokusunu ölesiye özlemişim. Kar altında bir başka güzel görünen İstanbul'u... Boğazın deli dalgalarını, uçuşan martılarını, sıcak simidini özlemişim... Ey İstanbul! Ben, sana ne çileli yollardan geldim bir bilsen...” (Bilgin, 2020, 24).

Mustafa Kemal, İstanbul'da arkadaşı Ali Memduh Bey'in evinde kalır. 21 Ocak 1915 sabahı erkenden Harbiye Nazırlığı'na gider, amacı burada Enver Paşa ile görüşmek ve Sarıkamış Harekâtı'nın neticesini, Harbiye Nezareti Müsteşar Vekili'nin İsmail Hakkı Paşa mı yoksa Enver Paşa mı olduğunu, 19. Tümen'in nerede olduğunu, atanmasının nasıl yapıldığı gibi kafasında dolaşan soruların yanıtını öğrenmektir. Ancak Sarıkamış Harekâtı'ndan yeni dönen Enver Paşa yorgun, âdete bitkin vaziyettedir. Enver Paşa'nın bu zayıflamış ve çökmüş bedenini gören Mustafa Kemal kafasındaki sorulardan yalnızca 19. Tümen'in nerede olduğunu sormakla yetinir. Sorduğu soruya da kesin bir cevap alamaz. Enver Paşa onu Genelkurmay Harekâtçılarıyla görüşmeye yönlendirir. Enver Paşa'nın ylgın ve ilgisiz hali karşısında Mustafa Kemal hem genelkurmay başkanını daha fazla yormamak hem de bir an önce görev yerine gitme arzusuyla odadan çıkar ve Enver Paşa'nın yönlendirdiği odaya gider (Bilgin, 2020, 27). Koridordaki ilk odaya giren Mustafa Kemal burada da aradığı sorunun yanıtını bulamaz. Genelkurmay personeli 19. Tümen'in nerede olduğunu bilmemektedir. Bu duruma biraz da öfkelenen Mustafa Kemal diğer odaya gider, buradan da aradığı sorunun yanıtını bulamaz ve bir yan odaya daha geçer. Aynı şekilde oda oda gezen Mustafa Kemal bilgi alamazken nihâyet birisi bilgisini olmadığını ancak bahsedilen tümenin Liman Von Sanders'in ordusunda olabileceğini söyler. Bunu üzerine Mustafa Kemal, Liman Paşa'nın odasının yerini öğrenir. Mustafa Kemal, vakit kaybetmeden Kurmay Başkanı Kazım Bey'in yanına gider. Kazım Bey'e de aynı soruyu bu kez daha net bir ifadeyle sorar. Kazım Bey biraz düşünür ve şu cevabı verir: “Bizim dağıtımımızda böyle bir tümen yoktur. Fakat Gelibolu'da bulunan III. Kolordu Komutanı Esat Paşa, kurmakta olduğunu bildiğimiz yeni teşkilat arasında yeni bir tümen vücuda getirmek düşüncesindedir. Bir defa oraya gidilirse gerçek anlaşılır” der (Bilgin, 2020, 29).

Daha da öfkelenen Mustafa Kemal, kendisi ile oyun oynandığı düşüncesine kapılır. Sofya'dan vakit kaybetmeden İstanbul'a gelmiş ancak bu geliş bir neticeye varmamış, bu kez de bulunduğu tümeni öğrenmek için Gelibolu'ya gitmesi gerektiği söylenmiştir. Kazım Bey, Mustafa Kemal'in kızdığını

anlayınca onu Kumandan Paşa ile tanıştırmaya götürmek ister. Bu teklifi de kabul eden Mustafa Kemal'le birlikte Liman Von Sanders'in odasına geçerler (Bilgin, 2020, 29). Liman Von Sanders, Mustafa Kemal'e Bulgarların savaş hakkındaki düşünceleri ve savaşa girmeme nedenlerini sorar. Mustafa Kemal gayet sakin bir şekilde Bulgarların, Alman ordusunun savaşı kazanacağına pek ihtimal vermemeleri ve savaşın kendi topraklarına kadar yayılmasından endişe ettikleri için savaşa girmekten imtina ettiklerini dile getirir. Kendisi de bir Alman olan Liman Paşa öfkelenir. Gergin geçen bir konuşmadan sonra Mustafa Kemal odadan çıkar ve Kazım Bey'e Gelibolu'ya; III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın yanına gidip tümeni hakkında doğrudan bilgi alacağını söyler ve yüksek tavanlı koridordan geçerek Beyazıt Meydanına gelir. Yine kendi kendine şunları söyler:

Şu hale bak. Savaşa gireceğiz. Yeni bir tümen kurulmuş. Genelkurmay bu yeni kurulan tümenin nerede olduğunu bilmiyor. Yılmayacağım. Yarından tezi yok Gelibolu'ya gideceğim. III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yı bulacağım. Kendisi harp okulundan hocamdır. Onunla görüşmem lazım. Hem de en kısa sürede. Çanakkale'ye gidecek bir gemi soruşturmalıyım. Oyalanacak zaman değil. Yarından tezi yok oraya gitmek için girişimlerde bulunmalıyım. (Bilgin, 2020, 31)

Mustafa Kemal vapurla İstanbul'dan Gelibolu'ya geçer. Gelibolu'ya varınca kendisini karşılayan erlerle birlikte III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın yanına gider. III. Kolordu Karargâhı'nda bulunan odasında Esat Paşa ile Mustafa Kemal kısa bir konuşma yapar. Esat Paşa, karargâhtaki karışık ve zorlu durum hakkında Mustafa Kemal'e bilgi verir ve savaşın gittikçe belirginleştiğini söyler (s.33). Çanakkale'ye yapılan bombardımanın bir uyarı olduğunu; Çanakkale kıyılarını savunmaya hazır hale getirip kuvvetlendirilmesi gerektiği hususunda Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey ile aynı görüşte olduğunu ve Almanların Balkan Harbi'nden sonra kendilerine karşı ön yargılarını, güvenmediklerini bildirir (Bilgin, 2020, 33). Savaş ve Almanlar üzerine konuşmalarına devam ederken Esat Paşa; III. Kolordu Komutanlığı'na bağlı 8. Tümen'in Filistin-Sina Cephesi'ne sevk edilmesi sebebiyle yeni bir tümen kurulması ihtiyacı doğduğu ve bunun üzerine 19. Tümen'in kurulmasına karar verildiğini açıklar. Durumu anlayan Mustafa Kemal artık işinin başına geçmek ister. Esat Paşa, İstanbul'a gidecek bir gambotla kendisinin Tekirdağ'a gönderilebileceğini eğitime burada devam edebileceğini söyler. Artık Mustafa Kemal'in zihninde görevi biraz daha netleşmiştir ve ertesi sabah yola çıkmanın, vatan için mücadele edecek olmanın, yeni görev yerine gidecek olmanın heyecanı içindedir (Bilgin, 2020, 34).

24 Ocak 1915'te Mustafa Kemal, İstanbul'a giden gambotla Tekirdağ'a geçer. Tümenin eğitim alanı olan Tekirdağ'a gelince ilk olarak askerlik şubesine oradan da askeri kışlaya gider. Kışla Komutanı Binbaşı Hayri kendisini karşılar ve 19. Tümen'in kuruluş işlemlerinin tamamlandığını bildirir (s.35). Askerlerin eğitimi ve kışla hakkında Mustafa Kemal'e bilgi verir. Kışlada 58. ve 59. Alay da bulunmaktadır. Mustafa Kemal sık sık alay komutanları ile toplantılar yaparak askerlerin eğitilmesinin ne denli önemli olduğunu hatırlatır. Kaybedilen Balkan Harbi'nin utancının silinmesi ve yeniden ayağa kalkılması gerektiğini savunur. Bunun için de askeri çok iyi eğitmek gerektiğine inanır. Özellikle uzun yürüyüş ve süngü hücumları yaptırılması gerektiğini sık sık dile getirir (Bilgin, 2020, 36).

58 ve 59. Alay'dan farklı olarak 57. Alay Muratlı yolu üzerindeki Yerçeşme Barakaları'nda konaklar. Mustafa Kemal, Tekirdağ'da 57. Alay'ın eğitimi ile yakından ilgilenir. Haftada üç kez buraya gider ve alay komutanı vekili Yüzbaşı Alaaddin Efendi ile sohbet eder, eğitim hakkında bilgi alır (Bilgin, 2020, 37). Ancak komutan vekilinin ve beraberindeki eratin en büyük derdi yapılan sıkı eğitimler değil; bir sancaklarının olmayışıdır. Asker için sancak altında eğitim yapamamak bir üzüntü ve moral bozukluğu sebebidir. Komutan vekili bu durumu: "Eratımız, kendimizi öksüz gibi hissediyoruz. diyorlar" (Bilgin, 2020, 37) sözleriyle özetler. Mustafa Kemal buruk bir ifadeye bürünen komutan vekilini hem de askerleri

anlar. En kısa sürede sancak verilmesini yazacağını söyler. Kışlaya döndüğünde Mustafa Kemal'e bir kâğıt verilir. Buna göre 19. Tümen'e bağlı 58 ve 59. Alaylar Bakırköy'deki 6. Kolordu'ya bağlı 24 ve 26. tümenlerin birer alayları ile yer değiştirecektir. Mustafa Kemal kendisine bildirilen bu karara şaşırır ancak pes etmez. Elinde alınan iki alay yerine gönderilecek alayın ne zaman geleceği belli olmasa da tümen hâlinde toplanıp eğitim yapamamış olsa da 57. Alay vardır emrinde ve bu alayı en iyi şekilde yetiştirmesi gerektiğini iyi bilir. Elindeki imkânlarla 57. Alay'ı en iyi şekilde yetiştireceğine dair kendisine söz verir (Bilgin, 2020, 38).

Mustafa Kemal bir taraftan da Gelibolu'daki son durumu öğrenmek ister. Ancak hem İstanbul'daki Genelkurmay'dan net bilgi alamayacağını anlar hem de ittifak sonucu Alman'ların Genelkurmay'ın her kademesini ele geçirmesi, hemen her kademedeki bir subayın oluşu canını sıkır. Bu sebeple en doğru olanın doğrudan Gelibolu'ya gidip III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan son gelişmeleri öğrenmek olduğu kararına varır ve Gelibolu'ya, Esat Paşa'nın yanına gider. Esat Paşa'dan İngiltere'nin Çanakkale'ye sefer düzenleme kararının kabul edildiği ve Rusya'nın da bu kararı, seferi destekleyeceği bilgisini alır. Durum artık iyice vahim bir hâl almıştır. Zira Çanakkale'ye yapılan sefer Boğaz'ın ele geçirilmesi ve İstanbul'un da alınması demektir. Esat Paşa ve Mustafa Kemal Boğaz'ın kuvvetlendirilmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Mustafa Kemal, elindeki alayın da alındığını dile getirmesi üzerine Esat Paşa, zamanında ne kadar zor şartlar altında çalıştığını iyi bildiği ve diğer görevlerde olduğu gibi bu görevde de başarılı olacağına olan inancını dile getirir. Hatta işlerin git gide daha da karıştığını ve İtilaf Devletleri'nin saldırısından kaçışın olmadığı ve bunun yakın olduğunu düşünen Esat Paşa bu vahametten dolayı Mustafa Kemal'i yanına, yani Gelibolu'ya çağırarak zorunda kalabileceğini söyler (Bilgin, 2020, 39).

57. Alay'ın başına Binbaşı Hüseyin Avni Bey tayin edilir. Hüseyin Avni Bey, 57. Alay'ın bulunduğu yere gelir. Kendisinin geldiği sırada Mustafa Kemal Gelibolu'dadır. Binbaşı Hüseyin Avni Bey'i ilk olarak 57. Alay vekili Yüzbaşı Alaaddin karşılar. Ardından sırasıyla tabur komutanları ile tanışır ve hemen bir toplantı yapıp mevcut durum ve alay kuvveti hakkında bilgi alır. Bu toplantıda tümen komutanının Yarıbay Mustafa Kemal Bey olduğunu ve kendisinin ertesi gün (2 Şubat 1915) geleceğini öğrenir. Mustafa Kemal ertesi gün Tekirdağ'a döner ve 57. Alay'ın karşılama töreni ile karşılaşır (Bilgin, 2020, 48-49).

Mustafa Kemal, Tekirdağ'da askerlerin eğitimini ve alayların hazırlıklarını takip ederken III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan 57. Alayla birlikte derhal Eceabat'a gelme emrini alır. Mustafa Kemal bu emirden Çanakkale'ye yakında bir saldırı olacağı çıkarımında bulunur. Mustafa Kemal, emirden birkaç gün sonra yola çıkmak istese de hava koşulları denizden ulaşım imkân vermez. Durumu bir yazıyla bildirirse de Esat Paşa gelmesi konusunda ısrar eder, denizden ulaşım mümkün değilse Muratlı'ya gidip tren ile Uzunköprü'ye gidilmesi oradan hayvan sırtında Eceabat'a ulaşmasını tavsiye eder. Ancak bu yolculuğun çok uzun süreceğini bilen Mustafa Kemal verilen emre anında riayet etmeyerek beklemeyi uygun görür. Tümen karargahındaki odasına girdikten sonra Hüseyin Avni Bey gelir. Mustafa Kemal henüz sancaklarının verilmemiş olduğunu aktarır. Aynı günün akşamüstü Hüseyin Avni Bey'i arayıp sancağın İstanbul'dan yola çıkarıldığını, akşama Tekirdağ'a ulaşacağını bildirir (Bilgin, 2020, 50-52). Sancak askerinin namusu, şerefi ve kahramanlığı olarak kabul edildiğinden bir tören yapılır. Mustafa Kemal askerlere hitap eder, ardından Hüseyin Avni Bey askerlere 57. Alay'ın tarihinden, başarılarından söz eder. Sancaklarına kavuşan askerler de büyük bir mutluluk ve inanca kapılırlar. Yarıbay Mustafa Kemal, sancağı elinde tutan askerlere yaklaşır, sancağı açıp öper. Oluşturulan sancak muhafaza mangası alay askerlerinin önünde ciddiyet ve gururla yürürler. Tören sonrasında Mustafa Kemal, Hüseyin Avni Bey'e III. Kolordu'dan aldığı emre istinaden hemen hazırlıklara başlanmasını ister. Çünkü ertesi gün Eceabat'a hareket edilecektir. 24 şubatta yola çıkılır (Bilgin, 2020, 54-63). İki vapur Tekirdağ'dan

Eceabat'a doğru korumasız, refakatsiz ilerler. Yolculuk sırasında Mustafa Kemal ile Hüseyin Avni hem durum değerlendirmesi yapar hem de Çanakkale'de kendilerini neyin beklediği üzerine sohbet ederler. Bu sohbet vapurda bulunan tabur komutanları tarafından da büyük bir saygıyla dinlenir. Komutanları Mustafa Kemal'in konulara hakimiyeti ve açıklayıcı tavrı karşısında memnun olurlar. Mustafa Kemal'in kararlı duruşu ve kesin konuşmaları karşısında alay komutanı ve tabur komutanları daha da bilenir (Bilgin, 2020, 65-67).

Vapurlar Kilya Koyu'na gelir. Askerler adeta koşarak karaya inerler. Bu manzara karşısında Mustafa Kemal gururludur. Binbaşı Hüseyin Avni Bey'e: "Yerlerinde zor durdular" der. Hüseyin Avni Bey ve Mustafa Kemal; bu koşmanın belki de ertesi gün yaşanacak savaşta canlarını bırakacakları topraklara, vazifeleri bunu gerektiriyorsa hiç düşünmeden canlarını vereceklerinin alametidir (s. 68-69). Bu sırada 72. ve 77. Alay komutanları kendilerinden önce Eceabat'a gelmişlerdir. Alay komutanları Mustafa Kemal'i selamlar (Bilgin, 2020, 69).

Eceabat'a geldikten sonra Mustafa Kemal'in tek düşüncesi gelen erleri kalacakları mevkilere yerleştirmektir. Bunun için, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Bey ile görüşmek ister. Cevat Bey, İtlaf Devletleri'nin kasım ayından beri Seddülbahir ve Kumkale tabyalarına saldırılarda bulduklarını, keşif uçakları veya balonlarla her gün Boğaz'da gezinerek gelişmeleri takip etmeye çalıştıklarını bildirir. Mustafa Kemal'in konu hakkındaki görüşlerini sorar. Konuşmanın sonuna doğru Cevat Bey, Mustafa Kemal için: "Mustafa Kemal Bey, gün artık kendimizi gösterme ve elimizden gelenin fazlasını yapma günüdür. Sizden yana çok ümitliyim. Burada önemli işler yapacağınıza inanıyorum. Düşman ne olursa olsun, Çanakkale'yi geçemeyecektir" (Bilgin, 2020, 73) der ve atanma yazısını Mustafa Kemal'e verir. Mustafa Kemal azimle çalışmalarını sürdürür. Odasındaki harita üzerinde çalışır, elindeki kalemle harita üzerine bir şeyler çizer. Çalışmaya öyle dalmıştır ki odasına gelen kahvaltayı dahi "sonra yerim" diyerek reddeder. Alay komutanları ile toplantı yapar. Toplantıda duvara astığı harita üzerinden ne düşündüğünü, planını 26. Alay komutanı Binbaşı Hafız Kadri, 27. Alay komutanı Binbaşı Şefik Bey ve 57. Alay komutanı Hüseyin Avni Bey'e anlatır. Tüm komutanlar Tümen komutanlarının planını onaylar (Bilgin, 2020, 75). Komutanlar, Mustafa Kemal'in yanından ayrıldıktan sonra kendi kendine:

Bir gün düşman gelecek, gelsin. Her noktada karşılarında bizi bulacaklar! Öfkeli, inançlı, kararlı, yaşamak için ölümü göze almış bizleri bulacaklar... Her taşın, her ağacın arkasında, her siperin içinde bizi bulacaklar. Karşılına bir Alçitepe gibi, bir Conkbayırı gibi bir Kocaçimen gibi dikileceğiz (Bilgin, 2020, 75-76).

diye düşünür. Albay Cevat Bey, Boğaz'ın Rumeli kıyılarındaki savunma tedbirlerini yerinde görmek ister. Bu sebeple Sahil Müfettişi Von Usedom'la birlikte Eceabat'ta bulunan Yarbay Mustafa Kemal'i ziyaret eder. Cevat Bey, daha önce Bolayır'da da görev aldığı ve bu bölgeyi iyi bildiği için Mustafa Kemal'i de yanlarına almanın faydalı olacağını düşünür. Yarbay Mustafa Kemal, Albay Cevat Bey ve Müfettişi Von Usedom Kirte'ye varıp etrafı dolaşır. Von Usedom siperlerin ve irtibat hendeklerinin mümkün olduğu kadar derin olması gerektiğini bildirir. Mustafa Kemal gizliliğın çok önemli olduğunu, İtlaf Devletleri'nin düzenli olarak keşif uçuşları yaptığını hatta bu sebeple birliklerini gece kaydırđı görüşünü paylaşır (Bilgin, 2020, 79). Mustafa Kemal'in gözlemlerine göre askerler iyi eğitilir, yavaş yavaş savaşa hazır hale gelirler. Gerekli olduğu yer ve zamanda askerin bulunmasının önemini en iyi bilen Mustafa Kemal'dir (Bilgin, 2020, 80). Mustafa Kemal, Cevat Bey ve Von Usedom'um yanından ayrılmak ister, zira Kilitbahir'e geçip bazı birlikleri denetlenmesi gerekmektedir. Mustafa Kemal, ayrılır Kilitbahir'deki denetimini bitirdikten sonra Eceabat'ta bulunan karargâhına dönmek üzere atına biner. Başka bir atının kendisine seslenmesi üzerine durur. Bildirilene göre düşman Seddülbahir'e çıkarma yapmaktadır. Bu habere çok şaşırır, zira iki saat önce Tenger sırtlarındadır ancak bir şey görememiştir.

Bu da düşmanın ölü açıda kaldığını göstermektedir (Bilgin, 2020, 81). Eceabat'a gelen Mustafa Kemal, derhal 26. Alay Komutanı Binbaşı Hafız Kadri ile konuşur. Telefonda bizzat yanına geleceğini ancak kendisi gelinceye dek sahile çıkmış olan düşmanın derhal denize dökülmesi emrini verir. Sonra atına atlayıp 26. Alay karargahına gider. Akşam saatlerinde Binbaşı Hafız Kadri Bey ile Seddülbahir Kalesi'ne doğru giderler. Kaleye yaklaşırken bir askere durumun ne olduğunu sorarlar. Asker düşmanı kovdukları ancak dört şehit verdiklerini söyler. Kaleye giren Mustafa Kemal inleyen yaralıların yanına gider. Bu sırada bir elinde kürek diğer elinde sıkıca taş tutan bir erin duvarın dibinde oturduğunu görür. Mustafa Kemal askere tüfeğinin nerede olduğunu sorar. Asker tüfeğinin namlusunun ısındığını ve işe yaramayacağını anlayınca öfkeyle eline ne bulduysa aldığı kürek ve taş ile askerin üzerine yürüdüğünü söyler. Daha sonra Mustafa Kemal saldırının nasıl meydana geldiğini öğrenir. Yaralı erlerin sevk edilmesi talimatını vererek Seddülbahir Kalesi'nden ayrılarak Harap Tabya'ya gider. Burada bulunan komuta yerinde yapılan saldırıya dair rapor yazar ve gece yarısından sonra Eceabat'a döner (Bilgin, 2020, 83-85).

Mustafa Kemal Eceabat'taki karargâhında çalışırken emrindeki alayların nerede olduklarını, kendi çizdiği harita üzerinde işaretler, notlar alır. Pek çok sorumluluk ve görev üzerinde olan Mustafa Kemal bir an önce Kurmay Başkanı İzzettin Çalışlar'ın gelmesini bekler. Böylelikle kendisinin yükü biraz olsun hafifleyecek ve daha iyi çalışabilecektir. Genelkurmay Harekât Şubesinde görev yapan ve Kurmay Başkanlığına atanmış olan İzzettin Çalışlar'a en kısa sürede görev yerinde olmasını isteyen bir telgraf çeker (Bilgin, 2020, 86).

3.2. Deniz Savaşlarından Kara Savaşlarına Kadar Mustafa Kemal

Bu kısımda 19 Şubat'taki ilk saldırıdan 25 Nisan 1915'te kara savaşlarının başlamasına kadar olan süreçte, Mustafa Kemal'e dair neler anlatıldığı belirlenmeye çalışılacaktır. Anlatılanlar için de romanların yayımlanma tarihlerinin kronolojisi esas alınacaktır.

Mehmet Niyazi Özdemir'in *Çanakkale Mahşeri* adlı 542 sayfalık romanında, Mustafa Kemal ismi, ilk defa 136. sayfada geçer. Mustafa Kemal bu kısımda aslında bir roman kahramanı değildir. 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın düşünceleri üzerinden ismi geçer. Esat Paşa, düşman kuvvetlerinin karaya nereden çıkarma yapacağı üzerine tahmin ve hesaplar yapar. Düşman kuvvetlerinin Arıburnu, Seddülbahir ve Kumkale'den karaya çıkacaklarına kanidir. Buna göre bir kısım tedbirler alır. Bu meyanda Eceabat'ta ihtiyatta bulunan 19. Tümen'in Kumandanı Yarbay Mustafa Kemal'e cepheye hareket etmek üzere hazır olmaları için emir verir (Özdemir, 1999, s. 136). Mustafa Kemal o sırada, Esat Paşa'nın yanında değildir. Esat Paşa'nın zihninden geçenler anlatıcı tarafından verilir. Aynı şekilde nakil emri de anlatıcı tarafından ifade edilir.

Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* adlı romanında Çanakkale'de deniz savaşları 19 Şubat 1915'teki ilk bombardıman ile başlar. Mustafa Kemal 19. Tümene bağlanan ve kendi emrine yollanan iki alayın da 57. Alay kadar disiplinli olmasını ister. Mustafa Kemal Arap asıllı askerlerin çoğunu 77. Alayda toplar, sonra bu alaya Türkleri de alır. Mustafa Kemal Eceabat komutanlığına atanır. 57. Alayla hemen Eceabat'a gidecek sonradan kendi tümenine katılacak iki alay kendilerine katılacaktır. Mustafa Kemal ve 57. Alay, Tekirdağ'dan Halep ve Reşit Paşa adlı gemilerle hareket ederek (Özakman, 2015, s. 119) 25 Şubat'ta Gelibolu iskelesine ulaşır. Mustafa Kemal, burada, Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Beyle görüşür. Kendi tümeni için bilerek istediği, tanıdığı eski iki alay için ret cevabı geldiğini öğrenir. Kendisine verilen gayri Türk unsurlardan kurulu iki alaydan ve onların kullandığı tüfeklerden memnun değildir. Çünkü bu tüfekler eskidir (Özakman, 2015, s. 120). Mustafa Kemal, başkomutanlık ve Almanlar

hakkındaki olumsuz düşüncelerini Fahrettin Bey'e de aktarır. Fahrettin Bey Mustafa Kemal'le ilgili olarak günlüğüne şunları yazar: "Enerjik, muhatabına güven veren, tok sözlü, sarı saçlı, mavi gözlü bir komutan" (Özakman, 2015, s. 121). Mustafa Kemal ve askerleri Eceabat'a ulaştığında burada yaşayan Türklere bir güven gelir. Halk 57. Alayın düzenine hayran olur. 57. Alay yerleşmek üzere Bigalı köyüne doğru harekete geçer (Özakman, 2015, s. 121). Mustafa Kemal'in görevi Eceabat Bölge komutanlığıdır ve bu komutanlığın görevi, Suvla Koyu'ndan Eski Hisarlık'a kadar bütün kıyı şeridini korumaktır. Mustafa Kemal, Akdeniz Kolordusu Harekât Şubesi Müdürü iken Gelibolu yarımadasını ya gezerek ya harita üzerinde incelemiştir. Bu sebeple coğrafyayı çok iyi bilir. Mustafa Kemal, Bigalı köyündeki karargahında düşman denizden geçemediği takdirde bulunduğu yerlere çıkarma yapar mı diye düşünür. Bu ihtimale karşı deniz kıyıları güçlü tutulmuş, bazı alaylar hemen kıyı gerisine konuşlandırılmıştır (Özakman, 2015, s. 125). Mustafa Kemal, zihnidekileri bir an önce kolordu ve müstahkem mevki komutanları ile paylaşmak için sabırsızlanır (Özakman, 2015, s. 126). 27 Şubat sabahı Alçıtepe köyüne gider, oradan 26. Alay komutanı Kadri Beyle Seddülbahir'e iner. Trablusgarp deneyimlerini buradakilerle paylaşır. Onlara söylediği en önemli şey, gemilerden yapılacak top atışının sadece yatay düzlemde etkili olabileceği, sığınakların kazılması durumunda top atışlarının etkisinin olmayacağıdır. Mustafa Kemal oradan Kabatepe'ye gider (s.128), Yarbay Şefik Aker ve Tabur Komutanı Yüzbaşı Halis Atasor ile çevreyi seyreder. Yanındakilere Gelibolu'yu kaybetmemek için Kocadağ'ın iyi korunması gerektiğini söyler. Askerlere kısa bir konuşma yapar. Konuşmasında, yakın zamanda çok büyük felaketler yaşandığını ama bunların Türkleri yıldıramayacağını ifade eder. Devletler yenilse bile milletlerin yenilmeyeceğini söyler (Özakman, 2015, s. 129).

Mustafa Kemal Kuzey Suriye'deki halklardan oluşturulan iki alayının geldiğini öğrenir. Onlar biraz eğitilmiş ve gerçek eğitimli askerlere benzetilmeye çalışılmıştır (Özakman, 2015, s. 130). Mustafa Kemal, 4 Mart 1915'te Cevat Paşa ile Kilitbahir'de buluşur. Burada bulunan beş tabyayı Amiral Von Usedom ile gezip kontrol ederler. Buradayken, bir grup düşman askerinin karaya çıktığını öğrenince tümenine telefon eder. Kendisine bağlı üç alayın da savaşa hazır olmasını, karaya çıkan düşman askerlerinin kesin olarak denize dökülmesini emreder. Bir an önce tümeninin başına geçmek için atını sürer. Alçıtepe köyüne geldiğinde düşmanın durdurulup denize döküldüğünü, 6 Türk askerinin şehit 13'ünün yaralı olduğunu öğrenir (Özakman, 2015, s. 137). Mehmet Çavuş'un askerleri neler olduğunu Mustafa Kemal'e anlatır. Mustafa Kemal durumu, bir raporla Müstahkem mevki komutanlığına aktarır. Mehmet Çavuş'a madalya verilmesini ister. Emrindeki 26. ve 27. Alay askerlerine, düşmanın karaya asker çıkarma ihtimaline karşı, harp oyunları oynatır (Özakman, 2015, s. 138). İtilaf devletleri planlı programlı bir şekilde Çanakkale'de savaşmak için her türlü tedbiri alır fakat Türk tarafı gerekli hazırlıkların yapılması konusunda biraz gevşek davranır. Mustafa Kemal hem yeterli-yeni teçhizat-mühimmat hem de asker sağlanması için kolorduyu sıkıştırır. Kolordu ise başkomutanlığı sıkıştırır. Çünkü savaşa çok hazır olan 57. Alay bile bir savaş olması durumunda hurda tüfeklerle bir şey yapabilecek durumda değildir (Özakman, 2015, s. 150). Mustafa Kemal, 19. Tümen Kurmay başkanlığı için Binbaşı İzzettin Çalışlar'ı istediği için ona bu görev verilir. Mustafa Kemal, Çalışlar'ın Eceabat'ta kendisini beklediğini öğrenir (Özakman, 2015, s. 151). İzzettin Çalışlar, Mustafa Kemal'in huzuruna çıkar. Mustafa Kemal onu görünce çok sevinir, ondan, bir an önce, tümenin eski model tüfeklerinin yenilenmesi ile ilgili tedbirler almasını ister (Özakman, 2015, s. 190).

Mustafa Kemal, İtilaf kuvvetlerinin çıkarma yapacağını düşündüğü Saros Körfezi'ne savunma düzenini kontrol etmek için gelen Liman Paşa'yı karşılar. Birlikte Saros Körfezi ve civarını incelerler. Liman Paşa, Mustafa Kemal'e soğuk davranır. O, Mustafa Kemal'in Almanlara çok güvenmediğini bilir (Özakman, 2015, s. 196). Liman Paşa'yı uğurladıktan sonra Mustafa Kemal, Halil Sami Bey'e, kendisine bağlı tümenin 9. Tümen emrine verilmesini istediğini ama bunun kabul edilmediğini söyler. Çünkü

korumakla yükümlü olduğu 35 km’lik bir kıyı şeridinin tek tümenle korunamayacağını, en az iki tümen olması gerektiğini bilir (Özakman, 2015, s. 199). Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey, Mustafa Kemal’e tümendeki 12.000 kadar eski tüfeğin mauser (Mavzer) tüfekleri ile değiştirebileceklerini, değişimi ne zaman istediğini sorar. Mustafa Kemal “hemen bugün” der (Özakman, 2015, s. 213). Eski tüfekler yenisi ile değiştirilir (Özakman, 2015, s. 214). Yeni tüfekler gelince 19. Tümen de bayram havası olur. Askerler, tüfeklere alışmak için tatbikat yapar. Mustafa Kemal bu sırada İzzettin Bey’le tümen başhekimine çevre hakkında bilgi verir (Özakman, 2015, s. 216). Konuşması sırasında Kocadağ, Kocaçimen, Conkbayırı, Saros Körfezi Anafartalar Ovası ve çevre ile ilgili başka bilgiler de verir. Bunlar Mustafa Kemal’in bu çevreyi ne kadar iyi tanıdığını gösterir (Özakman, 2015, s. 217).

İsmail Bilgin’in 57. *Alay Çanakkale* adlı eserinde Albay Cevat Bey 18 Mart 1915 sabahı Çanakkale’den Eceabat’a, Mustafa Kemal’in karargâhına gelir ve birlikte Seddülbahir’e kadar teftişe çıkıp Mustafa Kemal’in aldırış olduğu düzeni kontrol etmek ister. İlk olarak Kilitbahir’e uğrarlar. Burada Albay Cevat Bey, Mustafa Kemal’in son durum hakkındaki görüşlerini sorar, Mustafa Kemal de kendi ön görüşünü dile getirir. Ardından atlarıyla Behramlı’dan Kirte’ye devam ederler. Terk edilmiş bir köye geldiklerinde, düşman zırhlılarını görürler. Bu zırhlılar, düşmanın saldırıya hazırlandığının işaretidir. Boğaz kesimindeki son durumu görebilmek için Alçıtepe’ye doğru ilerlemek isterler. Alçıtepe’ye gitmek üzere henüz çıktıklarında büyük bir gürültüyle top mermisi düşer. Mustafa Kemal, İtilaf kuvvetlerinin Seddülbahir’i topa tuttıklarını anlar. İkinci bir top sesi daha duyulur, bu kez Alçıtepe’de bir patlama olur. Albay Cevat Bey karargâhına dönme kararı alır. Bunun üzerine Mustafa Kemal de Kirte’deki 26. Alay Karargâhına uğrayıp gerekli emirleri vereceğini söyler. Binbaşı Kadri Bey onu karşılar. O da durumu anlamıştır. Mustafa Kemal karadan da çıkarma ihtimaline karşı çok dikkatli olunması gerektiğini bildirir ve ardından şöyle der: “Şimdi ben Cevat Bey ile Eceabat’a dönüyorum. Orada bulunursam daha iyi olur. Kuvvet kaydırmak gerekebilir” (Bilgin, 2020, s. 97-98).

Eceabat’a geçen Mustafa Kemal’e, İtilaf Devletleri’nin boğaza girmeye başladığı söylenir. Bu haber üzerine Mustafa Kemal 57. Alay’a geçer. Burada 57. Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey’e askerlerin teyakkuzda olması, an itibarıyla Kabatepe’den bir saldırı haberi gelmediği için Kirte tarafına asker kaydırabileceklerini söyler. Bu sırada 26. Alay komutanı Binbaşı Hafız Kadri Seddülbahir Köyü’ne amansız bir bombardımanın yapıldığı bilgisini verir. Konuşulanları duyan Hüseyin Avni Bey: “İtilaf Kuvvetleri bu kez kararlı anlaşılır. Bakalım Boğaz’ı geçebilecek güce sahipler mi?” diye sorar. Oysa Mustafa Kemal’in asıl kafasını kurcalayan düşmanın nereye çıkarma yapacağıdır. Bu esnada karaya çıkarma yapmalarından daha çok endişe eder. Çünkü tabya ve mayınlar savunma yapmada kendilerine büyük yarar sağlayacaktır (Bilgin, 2020, s. 99).

Mustafa Kemal, Eceabat’taki karargâhında son durumda nasıl hareket edilmesi gerektiğini düşünür. Kendisine yeni bir saldırı hazırlığının olmadığı bildirilir. Bu haber Mustafa Kemal’i de gülümsetir. Karargâhında bulunan 26., 27., 57., 72. ve 77. Alay komutanları itilaf kuvvetlerinin yeniden bir saldırı yapacakları ve çok dikkatli olunması gerektiğini dile getirirler. Mustafa Kemal ne zaman saldırabileceklerini bilmediklerini ancak boğazdan donanma ile tekrar saldırmayacaklarını çünkü eğer saldıracak olsalardı bugün hücumlarını yenilemek isteyeceklerini dile getirir. Bu durumda yapılacak olanın kıyıları tahkim etmek, sahillere tel örgüler çekmek, derin siperler kazmak ve en önemli hazırlığın askerlerin eğitimi olduğunu dile getirir. Atılacak adımları sıralayan Mustafa Kemal bunu bir emir niteliğinde alay komutanlarına iletir ve en alt kademedeki komutanlara da bunun iletmesini emreder (Bilgin, 2020, s. 101-102).

İzzettin Bey 20 Mart'ta Gelibolu'ya, ertesi sabah da Eceabat'a geçer. 19. Tümen Karargâhı'nın yerini öğrenip karargâha gelir, Mustafa Kemal'in Çamburnu'nda olduğunu öğrenince bu kez oraya gider. Mustafa Kemal, Çamburnu'nda alay komutanları ile toplantı yapmaktadır. Mustafa Kemal'den izin isteyerek kendisi katılır ve cebinden çıkardığı deftere notlar almaya başlar (Bilgin, 2020, s. 114-115). 22 Mart 1915'ta ilk iş olarak Mustafa Kemal ile kaldıkları Çamburnu mevki ve yakın civarını tanımak için at gezisine çıkarlar (Bilgin, 2020, s. 117). 23 Mart 1915'te Müstahkem Mevkii Komutanlığı bir genelge yayınlar. Bu genelge 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal ve 9. Tümen Komutanı Albay'a ulaşır. Mustafa Kemal genelgeyi okurken yanında Binbaşı İzzettin Bey vardır. İzzettin Bey ne olduğunu anlamadan Mustafa Kemal kendisine: "Binbaşım bizi ihtiyata alıyorlar" der. Bu genelgeye göre kıyıların savunması 9. Tümen'e verilir. 9. Tümenin başında bulunan Halil Sami Bey, ertesi gün Eceabat'a gelecektir. Sesinde bir kızgınlık ya da alınganlık belli olmasa da kararın sebebi de belirtilmediği için Mustafa Kemal son derece hoşnutsuzdur. Kendisi, işin başından beri önemsiz görevlerde bulundurulmak istendiğinin; 19. Tümenin kuruluşundan beri çeşitli zorluklar yaşatıldığının farkındadır. Binbaşı İzzettin, Mustafa Kemal'i yatıştırmak için, 9. Tümen Komutanı'nın rütbesinin Mustafa Kemal'den daha üstün olduğu için böylesi bir kara verilmiş olabileceğini söyler. Büyük bir sükûnetle kararı karşılayan Mustafa Kemal yine vakur ve kendinden emin duruşundan ödün vermeyerek şunları dile getirir:

Olabilir. Bu yöreyi iyi tanıyorum. Ancak şuna inanıyorum ki talih bana beklediğim fırsatı bu görevimde verecektir. İşte o zaman 19. Tümen'im kendini gösterecektir. Ben buna gönülden inanıyorum. Kısacası binbaşım, bu görev bizim moralimizi bozmamalı, aksine bizi kamçılmalı ve daha iyi bir şekilde görevimizi sürdürmeliyiz. Komuta kademesinde küslük olmaz. Hele bu şartlarda... Onun için şimdi bu kararı değerlendirmektense, neler yapacağız, ona bakalım. Bu emre göre; 19. Tümen birliklerini geri çekip Eceabat civarında toplamalıyız. 72. ve 77. Alaylarımız derhâl hareket etsin ve Sarafım Çiftliği ile Eceabat'taki ordugâhlara gece yarısına dek yerleşsin. 9. Tümen'e ait birlikler yerinde kalsın. (Bilgin, 2020, s. 119-120)

Bu karardan dolayı Mustafa Kemal durgundur ancak elinden de bir şey gelmez. 24 Mart'ta 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey kurmaylarıyla birlikte Eceabat'a gelir. Mustafa Kemal, Albay Halil Sami Bey'i yeni görevinden dolayı tebrik eder. Teşekkür edip elinden geleni yapacağını bildiren Albay Halil Sami Bey, Mustafa Kemal'in görüşlerini önemseydiğini belirterek kaçıış olmayan kara saldırısının nerelerden olabileceğini sorar. Mustafa Kemal, söz konusu vatan olunca, bütün düşüncelerini en şeffaf şekilde aktarır. Ona göre, yarımadanın Seddülbahir ve Kabatepe noktaları çok önemlidir, düşman bu noktalardan çıkarma yapacaktır. Bu sebeple buralardan gelecek saldırıları önlemek için gerekli önlemlerin alınması, düzenlemelerin yapılmasını salık verir. İki komutan fikir teatisinde bulunur. Halil Sami Bey, Mustafa Kemal'in kendisine emir verme yetkisinin bulunmadığını ancak kendisinin izin verildiği takdirde tümeniyle birlikte Mustafa Kemal'in emrine girmeye hazır olduğunu bildirir. Onun bu tutumu Mustafa Kemal için büyük bir fedakârlık alâmetidir (Bilgin, 2020, s. 123-124). 26 Mart'ta, Mustafa Kemal güneşli günden en iyi şekilde faydalanmak için plan yaparken emir subayı kendisine bir telgraf uzatır. III. Kolordu Komutanlığından gelen telgrafta şunlar yazılıdır:

5. Ordu Gelibolu'da kurulmuş olup komutanlığına Liman Von Sanders atanmıştır. Madde dokuzda da 19. Tümen'in görev alanları belirlenmiştir. Buna göre 19. Tümen, ordunun genel ihtiyatıdır. Düşmanın gerçek çıkarma harekâtına göre, Gelibolu, Eceabat mntıklarında veya Anadolu'da istihdam olunacaktır. Tümenin bir alayıyla, cebel taburunun Bigalı havalisinde diğer alayının Maltepe civarında kalan mevcudunda Eceabat'ta bulunması uygundur. (Bilgin, 2020, s. 129)

Öfkeye kapılan Mustafa Kemal elindeki kâğıdı yırtmak istese de son anda kendine hâkim olur. Verilen kararı beğenmese de yapacak bir şeyi yoktur. O an Mustafa Kemal, Paşa ile Harbiye Nezareti'nde karşılaştığı anları hatırlar. Bir an duraksar sonra kendisine bakan alay komutanlarına zoraki gülümseyerek: "İlk önce 57. Alay çıksın. Haydi yiğitlerim... Anlaşıyor ki bize çok iş düşecek" der (Bilgin, 2020, s. 129).

Kendisine verilen görevleri en iyi şekilde yapmaya gayret gösteren Mustafa Kemal, son gelen emre istinaden Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin Bey ve alay komutanları ile alaylarını nasıl yerleştireceğini görüşür ve şu şekilde düzen oluşturulur: 19. Piyade Tümeni genel ihtiyat olarak Eceabat kuzeyi Maltepe, Bigalı Köyü, Yalova, Bigalı Kışlası civarında bulunacaktır. Buna göre; tümen karargâhı, 57. Piyade Alayı 39. Sahra Piyade Alayı (1 Tabur eksik) Maltepe kuzeyinde, 72. Piyade Alayı ise Eceabat'tan Yalova'ya giden yol dolayında ve Bigalı dere güneyinde, 1. Sahra Topçu Taburu Bigalı Deresi kuzeyinde Sarıkız Tepesi doğusunda, 2. Sahra Topçu taburu 72. ve 77. Piyade alayları arasındaki bölgede yer alacaktır (Bilgin, 2020, s. 135).

Mustafa Kemal ve İzzettin Bey savaş stratejileri üzerine görüşüp konuşur. Mustafa Kemal, İzzettin Bey'e haritayı göstererek en yüksek yerin neresi olduğunu sorar. İzzettin Bey Kocaçimen olduğunu söyler. Mustafa Kemal durumu şöyle izah eder:

Kabatepe'ye çıkıp sırtlardan ilerlerseniz Conkbayırı'nı ele geçirebilirsiniz. Ardından da Kocaçimen'i... Kocaçimen'i ele geçirirseniz, yarımada'nın özellikle kuzey kesimi için her yere hâkim bir bakış açısı kazanırsınız. Buraya yerleştireceğiniz toplarla da hem kuzeyi hem de güneyi bombardıman edersiniz... Yarımada için en tehlikeli durum işte size izah ettiğim bu durumdur. Hele güneyden gelecek düşman birliklerinin Alçitepe'yi de aldığını düşünün. (Bilgin, 2020, s. 137)

İzzettin Bey yarımada'nın böylelikle düşeceğini anlar ve Mustafa Kemal'in yarımada'nın düşmemesi için bütün bu önlemleri aldığını anlar. Mustafa Kemal devamında: "... Onun için Kabatepe'ye giden yollar bizden sorulmalı. Asker Kabatepe'ye ve Bigalı'ya sık sık yürümelisiz... Hatta bu yürüyüşlere dağ bataryasını da katmalıyız. Liman Paşa'nın ilk teftişi Bolayır'a oldu, ama düşman oradan gelmeyecek. İnşallah orada büyük kuvvetler bulundurmaz" (Bilgin, 2020, s. 138). der. İzzettin Bey tümenin hazırlıklarının neredeyse bittiği haberini verir. Tam o esnada karargâhtan içeri bir subay gelir ve Ordu Komutanının yapılan hazırlıkları teftişe geleceğini, Esat Paşa'nın tümen komutanlarının da geziye katılmasını istediğini bildirir. Mustafa Kemal teftiş sebebiyle bir kez daha tümen tatbikatını erteler (Bilgin, 2020, s. 137-138).

Mustafa Kemal 77. Alay'ın Çanakkale'ye geçirilmesi için bir vapur bulur. Alay komutanlığına haber vererek sevkîyatın 31 Mart sabah saat 08.00'da başlayacağını bildirir. Ancak bir belirsizlik vardır: 77. Alay Çanakkale'ye sevk edilince geri kalan iki alay kime; III. Kolordu'ya mı Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na mı bağlı olacaktır? Mustafa Kemal, III. Kolordu Komutanlığı'na bir yazı yazar. Gelen cevapta 19. Piyade Tümeni'nin III. Kolordu'ya bağlı olduğu bildirilir. Bu karardan sonra Müstahkem Mevkii Komutanlığı sadece Boğaz'ı savunan tabyaların sorumluluğunu üzerine alır (Bilgin, 2020, s. 143-144).

V. Ordu Komutanı Liman Von Sanders tedbirleri yerinde görmek ve teftişte bulunmak üzere gelecektir. Halil Sami Bey geziye Mustafa Kemal'in de katılmasını ister. Ordu komutanı ile karşı karşıya gelecek olmak ve Harbiye Nezareti'nde olduğu gibi düşünceleri sorulduğunda ordu komutanına ne cevap vereceğini bilememek Mustafa Kemal'in canını sıkır. Ancak bu kısa sürmez. Mustafa Kemal kendi kendine: "Ne diyeceğim? Doğruları ve kendi düşüncelerimi hiç çekinmeden ifade ederim" diyerek kendisini yatıştırır (s. 146, 147). Liman Von Sanders ve beraberindekileri Mustafa Kemal ile Halil Sami Bey karşılar. Birlikte Kabatepe'ye giderler. Tüm hazırlıklar Liman Von Sanders'e ayrıntılı olarak anlatılır. Liman Von Sanders birliklerin sahile çok yakın tutulduğunu, geri çekilmesi gerektiğini düşmanın çıkarma yapacağı yer belli olduktan sonra kuvvet kaydırmaları gerektiğini bildirir. Bu emre Mustafa Kemal, Albay Halil Sami Bey, III. Kolordu Komutanı Esat Paşa ve Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa da şaşırır. Cevat Paşa, Liman Von Sanders'e düşmanın Seddülbahir ve Kabatepe'den çıkarma

yapacağını düşündükleri için oralara ağırlık verdiklerini bildirir. Liman Paşa, Bolayır'dan çıkarma yapılacağı ve tedbirlerin Bolayır'da yoğunlaşması emrinde diretir.

Mustafa Kemal de karargâhında çalışmaya koyulur. Ancak canı çok sıkkın ve biraz da kırgındır. Halil Sami Bey gelir, onun da canı sıkkındır. Karşılıklı durum değerlendirmesi yapıp konuştuktan sonra Mustafa Kemal, Liman Paşa'nın emri ne olursa olsun Kabatepe ve Seddülbahir'in iyi tutulması ve düşmanın ilerlemesini engelleyecek her türlü tedbirin alınıp askerin daha sık tatbikatlarla eğitilmesi gerektiğini, bu kararında ısrarcı olduğunu dile getirir. Mustafa Kemal ile aynı fikirde olan Halil Sami Bey, fikrini III. Kolordu Komutanlığına bildiren bir yazı yazacağını bildirerek Mustafa Kemal'in yanından ayrılır (s. 148, 149). İsrarlar sonuç verir. Liman Paşa, Çanakkale'ye gönderilen 19. Tümen'e ait 77. Alay'ın Rumeli yakasına geri dönmesini ister. Mustafa Kemal: "Elbette burada olmalıdır" der (Bilgin, 2020, s. 154).

Tatbikatın önemini kavrayan askerler sürekli tatbikat yapar. Taburlar arasında iletişim her seferinden daha kuvvetlidir. Tümen komutanı Mustafa Kemal'le birlikte tatbikatı izleyen Binbaşı İzzettin Bey askerin bu gayreti ve başarılı geçen tatbikatı görünce mutluluk, gurur ve kıvanç duyar, birbirlerini kutlarlar (Bilgin, 2020, s. 199).

Düşman artık niyetini iyice belli eder. Çanakkale'ye, Eceabat'a ara ara hava saldırıları düzenler. 23 Nisan'da bir hava saldırısı olur. 77. Alaydan 5 asker şehit olur, 11'i ise yaralanır. Bu saldırı Mustafa Kemal'i derin düşüncelere sevk eder. Bunu anlamını çözmeye çalışır. Mustafa Kemal III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın Eceabat'a geldiğini öğrenince oraya gider. Esat Paşa'ya son durumu sorar. Esat Paşa, vaziyetin ciddileştiğini, aldıkları istihbarata göre düşmanın büyük bir hareketlilik içinde olduğunu söyler. Ayrıca Mustafa Kemal'e kuvvetlerini çok dağıtmamasını, istenen yere en kısa sürede sevk etmesini ister. Mustafa Kemal, Liman Paşa'nın Bolayır'dan çıkarma olacağı hususundaki ısrarını hatırlatır. Esat Paşa da Mustafa Kemal gibi Bolayır'ın çok zayıf bir ihtimal olduğunu düşünür. Liman Paşa kendinden çok emindir, Bolayır'ı güçlendirmeye devam eder. Mustafa Kemal, Esat Paşa'ya Bolayır ısrarından vaz geçilmesi gerektiğini söyler. Esat Paşa, Liman Paşa ile konuştuğunu ancak Bolayır'da ısrara devam ettiğini, komutan emrinden çıkılamayacağını ifade eder. Bu görüşmeden istediği sonucu alamayan Mustafa Kemal geri döner. Mustafa Kemal, hem Anadolu hem de Kabatepe yönünde neler yapılabileceği üzerine düşünür. İzzettin Bey, Liman Von Sanders'in, 11. Tümen'e Anadolu yakasında Beşige Limanı'nda büyük bir tatbikat yaptırıldığını, tatbikatta kendisine Binbaşı Carl Mühlman eşlik ettiğini, Turgut Reis zırhlısının Eceabat açıklarından Saroz Körfezi'ndeki devriye gemilerine mermi attığını söyler. Mustafa Kemal, bu haberlere alaycı bir ifadeyle güler. Bolayır'dan sonra Beşige'ye yönelme fikri ona göre komiktir. Çünkü Kabatepe ve Seddülbahir gibi önemli noktalar göz ardı edilmektedir. Ayrıca tek bir gemi ile düşman donanması karşısında baş edilemeyecektir (Bilgin, 2020, s. 207-210).

Sezen Özol tarafından kaleme alınan, *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez*'de Mustafa Kemal adı ilk kez acemi ocağına katılan İbrahim Ağa ile çavuşu arasında geçer. İbrahim Ağa ve çavuşu (adı belirtilmez) bazı konular üzerine konuşurken çavuş: "Sizin tümenin arkasında on dokuzuncu tümen ihtiyatta olacak. Kaymakam Mustafa Kemal'in tümeni. Çok komutanların emrinde çalıştım ama Mustafa Kemal benzemez ötekilere" der (Özol, 2017, s. 39). Çavuş konuşmasının devamında Mustafa Kemal'in hiçbir şeyi boş vermeyen başka türlü bir komutan olduğunu söyler. Alaylı subayların şeriat isteğiyle İstanbul'da kalkıştıkları isyanı, 'Hareket Ordusu' adını verdiği orduyla Trakya'dan gelerek bertaraf edenin yine Mustafa Kemal olduğunu söyler. Çavuş, daha önce Derne'de Mustafa Kemal'in emrinde görev yapmıştır.

Çavuş, yüzbaşısına 'Beni Mustafa Kemal'in emrine, on dokuzuncu tümene yollasana' diyecek kadar ona bağlıdır (Özol, 2017, s. 40).

Deniz savaşının büyük saldırıları sona erince İngilizlerin karaya çıkarma yapıp yapmayacağı tartışılmaya başlanır. Liman Paşa askerleri kıyıların biraz gerisinde siperlere yerleştirir. Karaya çıkarma yapılması durumunda düşmanın nereden çıkacağını komutanları ile konuşur onların fikrini alır. Mustafa Kemal, birliklerin sahil şeridinde en yakın yerlere mevzilenmesi, böyle yapılırsa Anzak birlikleri karaya çıkar çıkmaz karşı taarruzla denize dökülebileceği fikrindedir (Özol, 2017, s. 67). Denizden geçemeyen düşman kuvvetlerinin aşılması ve savunması zor olan Anafartalar ve Arıburnu civarına çıkarma yapacağını tahmin eder (Özol, 2017, s. 75). Nitekim onun beklentisine uygun Anzak çıkarması başlar. Yarbay Mustafa Kemal ordunun yedeği olduğu için tümenini ordu komutanından emirsiz harekete geçiremez. Esat Paşa'ya telefonla ulaşmaya çalışır, ulaşamaz. Bu Anzak çıkarması bir aldatma hareketi değilse Conkbayırı ve Kocaçimen'in ele geçirilmesiyle Anzaklar'ın boğazlara inmesi çok uzun sürmeyecektir. Şaşırtma hareketi ise bu defa emre itaatsizlikten mahkemeye verilecektir. Mustafa Kemal yaratılış gereği, görmezden gelecek, susacak biri olmadığından tüm sorumluluğu üzerine alır ve ilk emri verir (Özol, 2017, s. 76).

Sonuç

Çanakkale savaşlarını konu alan ve incelediğimiz romanlarda yazarlar Mustafa Kemal'e dair bazı yorumlar yaparlar. İncelememize konu olan on romandan dördünde Çanakkale'de kara savaşları başlayınca kadar Mustafa Kemal'in nerede ne yaptığı, ne düşündüğü, ne planladığı, ne hayaller kurduğuna dair temaslar bulunur. Bu romanlardan *Çanakkale 1915* ve *57. Alay Çanakkale'de* Mustafa Kemal'e çok yer verilirken, *Çanakkale Mahşeri* ve *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale* adlı romanlarda Mustafa Kemal'e az yer verilir.

Rahmi Özen'in *Zulüm Dağları Aşar Çanakkale İçinde* adlı romanında Mustafa Kemal albay rütbesi ile Sofya'dadır. Savaşın başladığını duyduğunda cephede aktif görev almak için Harbiye nezaretine bir dilekçe ile müracaat eder. Roman kahramanlarından biri olan ve milletin sözcüsü durumunda olan Şair bir diğer roman kahramanı Hoca'ya Mustafa Kemal'deki inancın gücünü bilse hiç endişelenmeyeceğini, Çanakkale savaşı onun komutasına verilse hiç korkmayacağını, Mustafa Kemal'in zaten hep aktif görevlere talip olduğunu söyler. Burada, Mustafa Kemal'e, milletin duyduğu güven öne çıkar. Aynı şekilde Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915* adlı eserinde de Mustafa Kemal, Sofya'da ateşemiliterdir. I. Dünya Savaşı'nın cephelerine dair, Sofya'da Fethi Bey'le aralarında konuşur, tartışır, yorum yaparlar. Her ikisine göre de Osmanlı zamansız bir savaşa girmiştir. Mustafa Kemal mâni olamadığı bu savaşta aktif bir görev almak ister. Bu yönüyle bir önceki romanda olduğu gibi bu romanda da Mustafa Kemal'in öne çıkma, vatani için fedakârlık yapma düşüncesi öne çıkar. *Diriliş Çanakkale 1915*'te Mustafa Kemal Almanların savaşı, kazanacağından emin değildir. Buna vurgu yapıp Mustafa Kemal'in Almanlara karşı güvensizliği roman boyunca hep dillendirilir. Nitekim savaşın gidişatı da Mustafa Kemal'i bu konuda haklı çıkarır. Böylece Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğüne vurgu yapılmış olur. Mustafa Kemal, 19. Tümen komutanlığına atanır ve Sofya'dan İstanbul'a döner. Harbiye Nezareti'nde Liman Paşa ile tanışır. Liman Paşa'ya da Almanların kazanıp kazanamayacağından emin olmadığını söyler. Mustafa Kemal, komuta edeceği 19. Tümen'in bulunduğu Tekirdağ'a gelir ve kendisine bağlı komutanlarına etkili bir konuşma yapar. Onun, askeri cesaretlendiren konuşmaları kara savaşlarına hazırladığı askerleri karşısında da devam eder. Burada Mustafa Kemal'in hitabet gücü ve etkileyicilik tarafı öne çıkar. Mustafa Kemal 19. Tümene bağlı ve kendi emrine verilen 57. alay dışındaki 26. ve 27. Alay askerlerinin kuzey Suriye'deki gayrı Türk unsurlardan oluşturulduğunu görünce biraz

üzülür. Burada onun Türk milletine olan güvenine vurgu yapılır. Çünkü bu milletleri iyi tanır ve bunları disipline etmenin biraz güç olduğunu bilir.

İsmail Bilgin'in 57. *Alay Çanakkale*'sinde Mustafa Kemal savaş haberleri üzerine Sofya'daki ataşemiliterlik görevini artık oyalanmak ve zaman kaybı olarak görür. Mustafa Kemal, vatani için bir şeyler yapma, görev alma aşkı ve azmi içindedir. Kendi düşüncesine göre zaten İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Sofya'ya gönderilmiştir. Zor şartlar altında orada, Gelibolu Yarımadası'nda olmalıyım diye düşünür. Gelibolu onun Bolayır'da görev yaparken iyi öğrenmiş olduğu topraklardır. Mustafa Kemal ileride vatanının yaşayacağı sıkıntıları düşünür. Devletin izlediği yanlış politikaları, uygulamaları düşünür. Elinden bir şey gelmediği için üzülür. İleride yaşanacak her şey onun zihninden bir film şeridi gibi akar. Böylece romanda onun ileri görüşlülüğüne vurgu yapılır. Mustafa Kemal'in aktif görevde olma isteği kabul edilir ve Sofya'dan İstanbul'a gelir. Görev yerini öğrenmek için Harbiye'de nezaretine gider. Fakat atandığı 19. Tümen'in nerede olduğunu nezarette görevlilerin neredeyse hemen hiçbiri bilmez. Mustafa Kemal, tepki göstererek: "Şu hale bak. Savaşa gireceğiz. Yeni bir tümen kurulmuş. Genelkurmay bu yeni kurulan tümenin nerede olduğunu bilmiyor" diyerek tepki gösterir. 19. Tümenine dair doğru düzgün bilgiyi; ancak Gelibolu'ya geldiğinde III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan öğrenir. Öte yandan Almanlarla ittifak yapıldığı için Almanların Türk genelkurmayının her kademesini ele geçirmesine ve her kademe de Alman subayı bulunmasına canı sıkılır. Bunlar Osmanlı devletinin o dönemde içinde bulunduğu zor hali yansıtır. Savaş ilan edilmiş tümen kurulmuş ama kurulan tümenin nerede olduğunu kimse bilmemekte, Harbiye Nezareti'nin bilmediği bir konuyu devletin bir komutanı bilmektedir. Tekirdağ'da askerlerini eğitirken Balkan Harbi'nin utancının silinmesi için subaylarına devamlı askerlerin çok iyi eğitilmesini emreder. Bu, milli yaraların Mustafa Kemal'in vicdanında nasıl yaşadığını gösterir. Mustafa Kemal, Esat Paşa ile düşmanın karaya saldırılarının nereden ne şekilde olabileceği, Eceabat'ta Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey ile fikir alış-verişinde bulunur, etrafı teftiş ederler. Esat Paşa ona ihtiyacı olabileceğini ifade eder. Cevat Paşa, Mustafa Kemal'e "Sizden yana çok ümitliyim. Burada önemli işler yapacağınıza inanıyorum" der. Bunlar, Çanakkale'nin en önemli, büyük komutanlarının Mustafa Kemal'in fikirlerine verdiği değeri gösterir. Mustafa Kemal cephede iken öyle çok çalışır ki bir defasında odasına gelen kahvaltıyı dahi fark etmez.

Çanakkale'de deniz savaşlarının başlaması ve bitmesi ile kara savaşlarının başlaması arasında da Mustafa Kemal'e yer verilmiştir.

Mehmet Niyazi'nin *Çanakkale Mahşeri* adlı eserinde Mustafa Kemal sadece Esat Paşa'nın ona verdiği hazır ol emrinde geçer. Bu kısımda, Mustafa Kemal aktif bir kahraman değildir. Turgut Özakman'ın *Diriliş Çanakkale 1915*'inde Mustafa Kemal, başkomutanlığa ve Almanlara dair hep olumsuz kanaate sahiptir. Bunu Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey'e de anlatır. Mustafa Kemal, Gelibolu coğrafyasını çok iyi bilir. Coğrafyaya hakimiyetini karşılaştığı her olayda ortaya koyar. Gelibolu'yu kaybetmemek için Kocadağ'ın iyi korunması gerektiğini söyler. Bu coğrafyayı iyi biliyor olması Mustafa Kemal'e birçok konuda öncelik sağlar. Mustafa Kemal Gelibolu'da askerlere teşvik edici konuşmalar yapar. Devletler yenilse de milletlerin asla yenilemeyeceğini söyler. Askerlerini daima cesaretlendirir. İtilaf kuvvetlerinin 4 Mart 1915'teki ilk kara saldırısı teşebbüsünde üstün başarı göstererek düşmanı denize döken Mehmet Çavuş'a başarı madalyası verilmesini ister. Bu tavrı, onun her başarıyı ödüllendirerek askeri teşvik edici tarafına vurgu yapar. Askerin kullandığı eski tüfekleri değiştirtme çabası ile askeri teçhizatının önemi üzerinde durur. İzzettin Bey'in kendi kurmay başkanı olmasını ister. Böylece çalışmak istediği askerleri yanına alma isteğini gösterir. 35 km'lik bir kıyı şeridini tek tümenle korunamayacağını söyleyerek askeri ön görüleri ile ne kadar iyi yetişmiş bir asker olduğunu gösterir.

Mustafa Kemal, başarı kazanmak için askerinin yeterli-yeni teçhizat-mühimmata sahip olmasını çok önemser.

İsmail Bilgin'in 57. *Alay Çanakkale*'sinde Mustafa Kemal, savunma düzenini kontrol etmek isteyen Cevat Bey ile Kilitbahir, Behramlı, Kirte, Seddülbahir ve bölgeyi gezer. Bu sırada İtilaf kuvvetlerinin ilk bombardımanına şahit olurlar. Mustafa Kemal, ön görüşü ile düşmanın yakında çıkarma yapacağını bu sebeple derin siperler kazmak, kıyıları tahkim ederek tel örgüler çekmek askeri iyi eğitmek gerektiğini ifade eder. 22 Mart tarihli bir genelge ile kendi tümeninin koruduğu kıyıların savunması 9. Tümele verildiği için Mustafa Kemal hoşnutsuzdur. Kendisinin pasif durumda bulundurulmak istendiğini düşünür. Mustafa Kemal kendisi ile ilgili tasarrufların farkındadır. Albay Halil Sami Bey görüşlerine büyük değer verdiği Mustafa Kemal'e kara saldırısına nereden başlayacağını sorar. Mustafa Kemal, Seddülbahir ve Kabatepe civarından bir saldırı olabileceğini düşünür. Halil Sami Bey, Mustafa Kemal'in kendisine emir verme yetkisinin bulunmadığını ancak kendisinin, izin verildiği takdirde tümeniyle birlikte Mustafa Kemal'in emrine girmeye hazır olduğunu bildirir. Onun bu tutumu Mustafa Kemal için büyük bir fedakârlık âlâmetidir ve çevresinin Mustafa Kemal'e duyduğu güveni gösterir. Liman Paşa tedbirleri yerinde görmek için teftiş yapar. Kıyılarda bulunan askerlerin içeriye doğru çekilmesini ve Bolayır civarında askerinin yoğunlaştırılmasını ister. Bu emrinde de diretir. Mustafa Kemal, Liman Paşa'nın emri ne olursa olsun Kabatepe ve Seddülbahir'in iyi tutulması gerektiğine inanır. Bu, Mustafa Kemal'in inandıklarında ne kadar ısrarcı olduğunu gösterir. Mustafa Kemal, Eceabat'a gelen Esat Paşa ile görüşür. Ona, Liman Paşa'nın Bolayır ısrarından vaz geçilmesi gerektiğini söyler. Esat Paşa da Mustafa Kemal'le aynı kanaattedir. Liman Paşa Anadolu yakasında 11. Tümele Anadolu yakasında Beşige Liman'nda büyük bir tatbikat yaptırır. Turgut Reis zırhlısı Eceabat açıklarından Saroz Körfezi'ndeki devriye gemilerine mermi atar. Mustafa Kemal bu tatbikatların da yanlış stratejik amaçlar doğrultusunda yanlış hedeflere dönük olduğunu düşünür ve bunu ifade eder.

Sezen Özol tarafından kaleme alınan, *Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez*'de orduya yeni katılan İbrahim Ağa ile bir çavuş Mustafa Kemal adı üzerine sohbet eder. Çavuş, Mustafa Kemal'i önceden tanımakta, bilmekte ve ona büyük bir güven duymaktadır: "Çok komutanların emrinde çalıştım ama Mustafa Kemal benzemez ötekilere" (Özol, 2017, s. 39) diyerek bu güvenini ifade eder. Bu en küçük rütbeli askerinin bile ona güvendiğini gösterir. Liman Paşa düşman askerlerinin nereden çıkacağına dair görüş alır. Mustafa Kemal, birliklerin sahile yakın yerlere konuşlandırılmasını ister. Düşman kuvvetlerinin, aşılması ve savunması zor olan Anafartalar ve Arıburnu'na çıkarma yapacağını tahmin eder.

Tüm bunlardan hareketle *Çanakkale* romanlarında; kara savaşları başlayıncaya kadar anlatılan Mustafa Kemal karakterine dair şunlar söylenebilir: Vatani için her şeyi yapmaya hazırdır. Daima vatanını selametini düşünür. Rahatını huzurunu bırakıp cepheye koşar. Çünkü aktif bir görevde, vatanı için çalışmak ister. Almanlarla ittifak yapılmış olmasına, Almanların Osmanlı ordusunun her kademesinde bulunmasına sıcak bakmaz. Osmanlı devletinin uyguladığı bazı politikaları eleştirir. Hitabet gücü, insanları konuşmaları ile etkilemesi, öngörülleri ile üstün bir askerlik bilgisine ve dehasına sahiptir. Görüş ve düşüncelerine *Çanakkale*'nin önemli komutanları büyük değer verir. O, komutanları ve emrindeki askerleri daima etkiler. Askerinin eğitimine, teçhizatına büyük önem verir. Onun karakterini bilen halk ve askerler ona daima güvenir. Gelibolu coğrafyasını çok iyi bildiği için, düşmanın uygulayacağı stratejilere dair öngörülleri hep haklı çıkar. Romanlardaki Mustafa Kemal her yönü ile doğru düzgün, kararlı, inançlı ve çevresine güven veren bir karakterdir.

Kaynakça

- Bilgin, İ. (2006). *Gelibolu: Yenilmezlerin yenildiği yer* (9. Baskı). Babıali Kültür Yayınları.
- Bilgin, İ. (2020). *57. Alay Çanakkale* (13. Baskı). Timaş Yayınları.
- Carr, E. H., & Fontana, J. (1992). *Tarih yazımında nesnellik ve yalnıhık* (Özer Ozankaya, Çev.). İmge Kitabevi.
- Doğan, G. (2019). *Gelenekten modern-postmodern anlatıya Çanakkale romanları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enginün, İ. (1986). Çanakkale zaferinin edebiyata aksisi. *Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, 111-129.
- Gülendam, R. (2006). Türk romanında Çanakkale savaşı. *Bilim ve Aklın aydınlığında Eğitim Dergisi*, 72, 39-47.
- Kaplan, M. (2009). *Tarihe sığmayan destan Çanakkale* (2. Baskı). Gençlik Yayınları.
- Koçak, S., & Koçak, S. (2006). *Çanakkale'de çocuklar da savaştı* (4. Baskı). Çilek Yayınları.
- Mat, C. (2006). *Türk romanında Çanakkale muharebeleri ve Çanakkale muharebelerini konu alan romanların eğitime etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Mat, C. (2007). Çanakkale muharebelerini konu edinen romanlar üzerine. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(17), 81-100.
- Özakman, T. (2015). *Diriliş Çanakkale 1915*. Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, M. N. (1999). *Çanakkale mahşeri* (1. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Özen, R. (2000). *Zulüm dağlar aşar: Çanakkale içinde* (2. Baskı). Gençlik Yayınları.
- Özol, S. (2017). *Çanakkale askerine rütbe gerekmez* (1. Baskı). Ceren Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih yazımı üzerine düşünmek*. Dost Kitabevi.
- Uğurcan, S. (2017). Çanakkale savaşı edebiyatı. M. M. İlhan, M. Bulut, İ. G. Yumuşak (Ed.). *İçinde Çanakkale 1915: Tarih, ekonomi, edebiyat ve sanat içinde*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Ural, S. (2015). *Şafakta yanan mumlar* (6. Baskı). Bilgi Yayınevi.
- Uzuner, B. (2002). *Uzun beyaz bulut: Gelibolu* (2. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Yalçın Çelik, S. D. (2005). *Yeni tarihselcilik kuramı ve Türk edebiyatında postmodern tarih romanları*. Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, B. (2017). Metinlerarası ilişkiler bağlamında Çanakkale Savaşları'nı konu alan romanlar ve Çanakkale Savaşları ile ilgili anlatılar. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 416-424.